

nka

FANK-MTTM

állatvilág

KÉTHAVI ISMERETTERJESZTŐ MAGAZIN • 2015. szeptember–október • II. évfolyam 5. szám • 495 Ft

A TOWER
négy lábú rabjai

Veszedelemes (?)
AUSZTRÁLIA

Idegenek
AZ ODÚBAN

A MAGYAR BÖLLÉNY históriája

tartalom

2.

Hírek a nagyvilágból

3-4-5-6-7.

A magyar bölény históriája

8-9.

Vándorok földön-égen

10-11-12-13.

A Seychelle-szigetek madarai

14.

Mi újság Debrecenben? – Totyogó talpak a debreceni állatkertben

15-16-17.

Veszedelemes (?) Ausztrália

18-19.

Csodálatos csúnyság – a csupasz turkáló

20-21.

Színes egérvilág

22-23.

Hírcsokor a Magyar Természettudományi Múzeumból

24-25.

Odúlakó récék

26-27-28.

A Tower négy lábú rabjai

29.

Küzdelem az állatokért – árvíz Tbiliszipben

30-31.

Jane Goodall Budapesten

32-33-34.

Hírek a Budapesti Állatkertből

35.

Iránytű

2016 – A HARIS ÉVE

A 2016 madarának választott haris (*Crex crex*) eurázsiai elterjedésű faj, mely a telet Délkelet-Afrikában tölti. Fészkelőterületei közé tartoznak hazánk nedves rétjei, kaszálói is. Állományáról Magyarországon az utolsó átfogó felmérés 1998-ban készült, amely szerint 1500 költőpárra apadt a 70-es évekig igen erős populáció.

Igaz, a folyószabályozások régen történtek, de ekkor kezdődött meg a faj élőhelyének drasztikus csökkenése. E negatív hatást erősítették az utóbbi évtizedek vízrendezései, melyek felaprózták a még megmaradt tereket. Száraz periódusokban pedig gyakran még ezek sem érik el a szaporodáshoz szükséges minimális méretet. A megmaradó alkalmas réteken-kaszálókon akár az állomány 90%-át is elpusztíthatja a rossz időben, rossz módszerrel végzett kaszálás. Az előző évi felégetés vagy épp a legeltetés pedig nem hagy a fészkeléshez elégséges fűmagasságot. Ám az elhanyagolt, felferődött, bebokrosodó növényzet magassága is gátolja a fészkelést, táplálkozást.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) védelmi tervének alapjait az e problémákra adott válaszok jelentik. Az MME ajánlásokat fogalmaz meg a gazdálkodók felé, javaslatot tesz az elmaradó haszon kompenzációjára, monitorozást végez, illetve kampányt szervez.

A harisok száma azonban nem csupán a fentebb vázolt okok miatt csökken: sok veszély leselkedik rájuk a vonulásuk során is. Ilyen a telelő- és a vonulási területek kiszáradása, illetve a vadászat, melynek csak Egyiptomban évi 9–14 ezer haris esik áldozatul.

A haris fokozottan védett, eszmei értéke félmillió forint. (Forrás: mme.hu/haris_crex_crex)

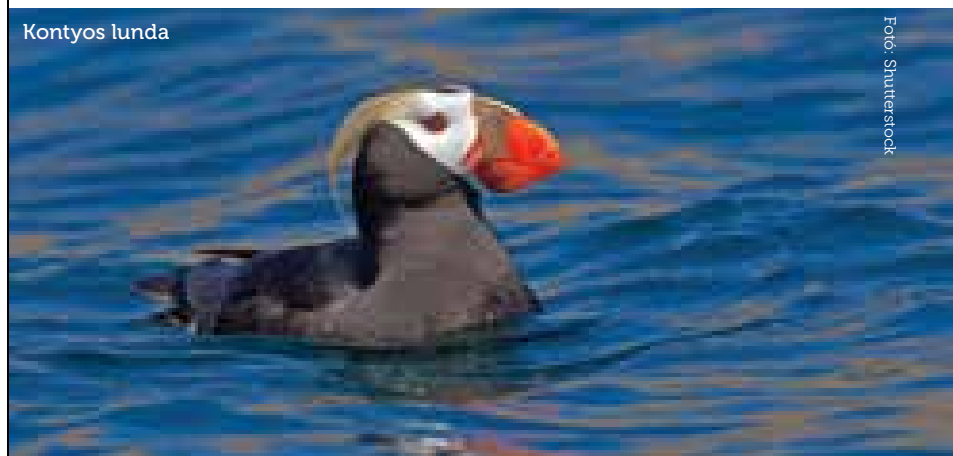

Kókay Szabolcs, MME – www.mme.hu

ÖRÖMHÍR OROSZORSZÁGBÓL

2015 júliusában Oroszország betiltotta vizeiben a nagyüzemi eresztőhálós halászatot. Az akár 32 kilométer hosszú hálókat az orosz és a japán hajók használják a Távols-Keleten lazachalászatra. A szinte láthatatlan, de roppant erős hálóba nagy mennyiségben akadnak bele tengeri madarak és emlősök is. Itt évente 140 ezerre becsülik a halászat miatt elpusztult madarak számát, míg világszinten évi 400 ezer madárral lehet számolni! Különösen sok kontyos lunda (*Fratricula cirrhata*), vastagcsőrű lumma (*Uria lomvia*), vékonycsőrű vészmadár (*Puffinus tenuirostris*) pusztul el, nem beszélve a tengeri emlősökről, a Dall-disznódelfinről (*Phocoenoides dalli*), a csendes-óceáni delfinről (*Lagenorhynchus obliquidens*) és a szalagos fókáról (*Histiophoca fasciata*). (Forrás: www.mme.hu)

Kontyos lunda

Fotó: Shutterstock

A magyar bölény históriája

Amikor a múlt század első felében megkezdődött az európai bölények megmentése, hazánk jelenlegi területén már közel félezer éve nem élt bölény, s több mint száz éve eltűntek a Kárpátokból is.

Az Amerikában és Európában előforduló bölényeket két önálló fajba sorolják. Az amerikai bölény két alfajjal van jelen a rendszertanban, az európai azonban már hárommal. Tudniillik most kezdik elfogadni, hogy az eddig ismert síkföldi és a már kiirtott kaukázusi bölényen kívül létezett még egy alfaj, az erdélyi, vagy más néven kárpáti bölény (*Bison bonasus hungarorum*).

BÖLÉNYEK A KÁRPÁTOKBAN

Az eurázsiai bölény egykori elterjedési területe valószínűleg Ázsiától Európa nagy részéig összefüggő volt. E hatalmas területen vélhetően több alfaja és átmeneti formája alakult ki, ám tudományos leírása után nem sokkal az addigra erősen beszűkült elterjedési területén sokáig már csak két alfaját különítették el; a síkföldi bölényt (*Bison bonasus bonasus*) és a kaukázusi bölényt (*Bison bonasus caucasica*). A két alfaj jelentősen különbözött egymástól.

A hegyi bölény kisebb, nyurgább, karcsúbb volt, mint síkvidéki rokona. A kaukázusi bölény szőre göndör volt, meleg szépiabarna színű. A Kaukázus magasan fekvő erdeiben ta-

Az egyetlen fennmaradt ábrázolás az erdélyi bölényről

nyázott, s különösen tavasszal innen ereszkedett alá az elő-hegyekbe, sőt a síkságokra is, de legkésőbb ősszel visszatért a magasabb régiókba.

1946-ban azonban Kretzoi Miklós magyar paleontológus még egy bölényalfajt írt le, amelyet ő kárpáti bölényként (*Bison bonasus hungarorum*) említett, állítását azonban so-
káraig nem vették komolyan.

Nagyon valószínű, hogy a kárpáti bölény eltért a ma ismert, leginkább síkföldi vérvonalú bölényektől. A *hungarorum* al-
faj lehetséges voltára már Kretzoi előtt is gyanakodtak, erre
utal az alábbi idézet is: „Arra gondolva, hogy a bölény valami-
kor milyen gyakori vadja volt hazánkban, szinte hihetetlennek
hangzik, hogy [...] az újabban élt példányokról semmi, még
egy szerény vadásztrófea sem maradt az utókorra, s emlékét a

Fotók: Kovács Zsolt

Az európai bölény a nagy kiterjedésű, tisztásokkal tarkított erdőségek lakója.

helyneveken, az irodalom sovány adatain s a levéltárak eset-
leg még napfényre nem került elsárgult lapjain kívül a sors
szeszélyeképpen mindössze egy Bécsbe került példányról
készült kép őrzi. A képet a Savoyai Jenő vadaskertjébe szál-
lított példány alapján Kleiner bécsi festő festette 1732-ben. Ez
a kép látható az új magyar Brehm 3. kötetének 40. tábláján is”
– írta Soós Lajos 1931-ben.

A festmény megdöbbentő, ugyanis erő-
sen eltér a most ismert (zömmel
síkföldi vérvonalú) bölényektől.
A Bécsben tartott kárpáti bö-
lény a leírások alapján is inkább
a kaukázusi bölényre emlékez-
tet; viszonylag nyurga test, kis fej,
göndör szőr. A kárpáti bölény a kau-
kázusihoz közel álló alfaj lehetett.
Ez persze nem is csoda, hiszen
mindkét alfaj élőhelye és emi-
att vélhetően életmódja
is hasonló volt, s eltért
a robusztusabb testű
síkföldi bölényétől.

MÁTYÁS KIRÁLY VADÁSZOTT RÁ

A krónikák szerint a magyar bölények leginkább a hegyvidé-
ki erdőkben éltek. Ennek egyik nyilvánvaló oka lehet, hogy
abban az időszakban, amikor e beszámolók születtek – tehát
jóval a folyószabályozások előtt – az ország alföldi területei,
tekintettel azok időszakos vagy állandó vízborítottságára,
nem jelentettek megfelelő élőhelyet a bölények számára.

A középkor után a folyószabályozásokig az akkori Magyar-
ország területéből mintegy 30 ezer négyzetkilométert bo-
rított víz. Szigetszerűen persze voltak nagyobb kiterjedésű
vízmentes foltok is, ahol a síkföldi (!) bölény mai élőhelyéhez
közel álló erdős puszta terült el, ám arra nincs adatunk, hogy
valóban éltek-e itt a történelmi időkben bölények.

Hazánk jelenlegi területéről a bölények vélhetően a XV. szá-
zadban pusztultak ki, valószínűleg még Corvin Mátyás ide-
jében, esetleg kevéssel később. Csupán egyetlen adat ismert,
amely szerint a Bakonyban sokkal tovább fennmaradt a faj:
Túróczi László említi a hegység vadjai között 1729-ben kelt
munkájában.

Az viszont tény, hogy talán épp az említett élőhelyi okok
miatt már Mátyás korában is igen ritka lehetett hazánkban
a vadon élő bölény. A krónikák szerint a visegrádi vadas-
parkban vadászott még a király e nemes vadra. De az sem
kizárt, hogy ekkor már máshonnan telepítették át a bölénye-
ket Visegrádra, ugyanis Bonfini, Mátyás udvari történetírója,
mint Erdély különleges vadját emeli ki a „sörényes tulkot”, ám
az ország más területéről nem említi. Ne feledjük azt sem,
hogy Corvin Mátyás nagy „állatkertész” volt, számos ritka ér-
dekes állatot gyűjtött össze a világ minden pontjáról. Miért
éppen a bölény lett volna kivétel?

Az utolsó anyaországi vadon élő bölények sorsáról sem-
mit sem tudunk, valamikor észrevétlen kipusztultak. Mind-
azonáltal vadaskertekben tovább fennmaradtak, mint a ter-
mészetben. Illetve az is elképzelhető, hogy ezekben Erdélyből
importáltak bölényeket. Az egri püspöki vadas-
kertben 1493–96-ban a kert büszkesége a
bölény volt; 1527-ből pedig tudunk egy, az
esztergomi érsek vadaskertjéből kisza-
badult bölényről, amely a pilisi erdőbe
húzódott. Ferdinánd 1529-ben a pilisi he-
gyekben rendezett egy nagyobb vadász-
tot, mely alkalommal bölényt hajtott lóháton
(talán épp a kiszabadult állatot?).

Erdélyben azonban az üldözés el-
lenére egészen a XVIII. századig
(mások szerint akár a XIX. század
közepéig, bár ez igencsak kérdéses) fen-
maradt a faj. Arról csak feltételezéseink vannak,
hogy mikor pusztult el az utolsó erdélyi bölény.

Foto: Shutterstock

Miska, a patás gladiátor

1788-ban (más adatok szerint 1775-ben) Erdélyből egy bölénybika érkezett Bécsbe. Ezt a példányt állatheccekre tartották, nyolc (?) éven át küzdött kutyákkal és medvékkel. Amikor a Herztheater leégett, Miska maradt egyedül életben. A bölénybikát ezután nyugdíjazták, azaz a schönbrunni állatseregletbe került, ahol 1809-ben hullott el. Mint nagy értéket Napóleon Párizsba szállíttatta. Néhány évtizeddel később egy cikk arról számolt be, hogy az állat kitömve az ottani múzeumban látható. 1912-ben azonban már nem tudták megállapítani, hol lehetnek a maradványok. Bőre kitömve bizonyosan nincs, sőt azt talán nem is sikerült megmenteni, mivel a tetemet már elásták, mire felvetődött a Párizsba szállítás gondolata.

Ennek oka gróf Lázár Kálmán szerint a következő: „Az utolsó bölény sírját minden vidék saját körében keresi, mindenik elregéli még, hol s miként ejtetett el az utolsó királyi állat.” Az „utolsó” erdélyi bölény elejtésének lehetséges és legvalószínűbb dátumai a következők: 1740, 1762. okt. 8., illetve 1790 körül. A későbbi időpontokat kétkedéssel kell fogadnunk. A bölény előfordulásáról nemcsak a vadászok, hanem a megfigyelők is beszámoltak: állítólag 1775-ben láttak még bölényt a fülei (Boroszlános nevű) erdőben, Udvarhelyszéken. Egy 1781-ben közreadott írás megemlíti, hogy néhány éve Csíkszékben egy csordával a legelőre kihajtott tehénbe „beleszeretett” egy bölény, sőt: „...esténkint a falu népének nagy ijedelmére nemcsak gazdája háza kapujáig, de még az istállóba is bekísérte, s úgy hajtották ki aztán a bölényt a tehénnel együtt reggelenként a csordára.” (Lázár, 1884) Petényi Salamon János 1844-ben említi, hogy 1814-ben Erdélyben még lóttek bölényt, ám egy későbbi tanulmányában (1847) már hozzáteszi: „némelyek bizonyítása szerint”. A legmegdöbbentőbb az, hogy még évszázadnyi pontossággal sem lehet megmondani, mikor pusztult el az utolsó erdélyi bölény. A szakirodalom 1740 és 1854 közötti adatokat említ...

KIIRTOTT ERDŐK, ELTŰNT BÖLÉNYEK

Vajon miért pusztult ki a bölény előbb Magyarország jelenlegi területéről, majd a Felvidékről és később Erdélyből is? Lehetett-e a pusztán már említett vadászat az oka? Valószínűtlen. Ez maximum csak féligazság lehet. Hisz a bölény alkalmasint a középkorban ritkult meg, akkor, amikor még csak a kivételezettek vadászhattak, mégpedig a bölény ellen kevésbé hatékony eszközökkel: íjjal, dárdával. Az erdőben otthonosan mozgó bölényeket nehezen lehetett lóháton követni, így, ha akadt is zsákmány, az elejtett néhány állat

Fiatal bölénybika

az egész alfaj kipusztulásához önmagában nem vezetett; még az orvvadászok által zsákmányolt, csapdázott állatokkal együtt sem. Nem egyik pillanatról a másikra, hanem egy hosszú folyamat végén tűntek el e hatalmas tulkok. Annál inkább meghatározó ok lehetett az élőhely elvesztése, különösen a mai Magyarország területéről.

A korai középkorban egész Európában, így hazánkban is, az erdőket nagy ütemben irtani kezdték. A 13. századtól akadtak nemesek, akik csak olyan feltételekkel kaptak birtokot, hogy

A kaukázusi bölény tragédiája

A kaukázusi bölényt 1836-ban írták le a tudomány számára. Állománya korán „védelem alá” került, ugyanis az 1860-as évektől a cári, illetve a cári főhercegek oltalmazták (persze leginkább azért, hogy vadászhassanak rájuk). Ennek ellenére – az akkori, valószínűleg nem túl pontos becslések szerint – számuk 1868-ban hozzávetőleg 2000 egyed volt, 1895-ben már csak ezer, a XX. század elején pedig 700. Később, az orosz forradalom és polgárháború idején nemcsak kézi, hanem gépfegyverekkel is vadásztak az alfajra: utolsó példányát 1927-ben lőtték le.

A kaukázusi bölénynél is felmerül a kérdés, vajon elsődlegesen a fegyveres irtás okozta-e kipusztulását? Aligha. Már a kortárs természettudósok is fölvetették, hogy a bölények számának csökkenése és a mértéktelen fakitermelés között szoros összefüggés lehet. Főleg azért, mert a mélyebb fekvésű völgyekben kezdték meg a fák kivágását, s így e hatalmas kérődzőket téli tanyahelyüktől fosztották meg. A bölények fokozatosan egyre magasabbra, a túlevelű erdőkbe szorultak, ahol a megfelelő táplálékból sem állt rendelkezésükre a kellő mennyiség.

Igaz, ma is olvasni kaukázusi bölényekről, hiszen az említett hegységben valóban laknak szép számmal úgynevezett „hegyi bölények”. Ám nekik már semmi közük az eredeti formához, sőt még az európai bölényhez se sok! Ma már hibrid állatok, az amerikai és az európai bölény keverékei kóborolnak arrafelé.

arról meghatározott időn belül egy bizonyos erdőterület kiirtanak, s ott embereket telepítenek le.

A bölényállomány az erdőirtások miatt alighanem felaprózódott, s metapopulációk jöttek létre. Ez magával hozta a beltenyésztettség veszélyét is, mely érzékennyé tehetette az állományokat a különféle marhabetegségekre. Elképzelhető, hogy valamilyen vész adta meg az utolsó dőfést az erdélyi bölénynek. Erre ugyan nincs közvetlen bizonyíték, de Magyarországon és Erdélyben mindig is nagy számban tartottak szarvasmarhákat. Természetes, hogy közöttük időről időre felütötte a fejét valamilyen fertőző betegség, amely esetlegesen továbbterjedve a bölényekre, egész területekről kiirrhatta a fajt. Persze felmerülhet a kérdés, hogyan került

kapcsolatba az erdőben élő bölény a házaknál tartott szarvasmarhákkal? Nos, a marhákat ekkor rideg tartásban nevelték, de ha háznál tartották is, az sem jelenthetett egy bölény számára akadályt.

Sőt, a lengyelországi Bialowiezában a száj- és körömfájás a múlt század ötvenes éveiben csaknem végzetes pusztítást vitt véghez az ottani állományban.

Röviden érdemes még arra kitérni, hogy alig-alig találni Erdélyből származó bölénymaradványokat. A faj leírását lehetővé tévő néhány csonton kívül gyakorlatilag nincsenek trófeák, csontvázak a múzeumokban, csupán – a már részben fent is említett – irodalmi adatok alapján tudunk valamiképp a terület e nagy testű kérődzőjéről.

A bikák időnként összemérik erejüket.

Fotó: Shutterstock

Nos, annak több oka lehet, miért nincsenek kárpáti bölény-maradványok a múzeumokban vagy épp a magángyűjteményekben. Valószínűleg az elsőrendű trófea a szőnyegként, takaróként stb. használt bőr volt. Ez pedig megfelelő kezelés híján aligha ért meg több száz évet. A fejpreparátumok az alfaj kipusztulása után terjedtek el, a koponyát pedig nem tették ki dísznek, hisz nagyon emlékeztetett a szarvasmarháéra. A bőr mellett a tüllök volt az egyetlen, amelyet megtartottak – ivókupaként, netán lőporszaruként. Igen nagy értéket képviselt, gyakran aranyba, ezüstbe foglalták. Múzeumokban ma is találni efféle portékákat, ám azt, hogy mely alfaj tülléből készültek, ma már aligha lehet megmondani.

És azt se feledjük, hogy a kárpáti bölények már jóval azelőtt kipusztulhattak, mielőtt Magyarországon az első régiségtárak, múzeumok létrejöttek.

KOVÁCS ZSOLT

A világon ma már közel 4000 európai bölény él.

Visegrád, Gyarmatpuszta, Füzérkomlós

1923-ban, dr. Raitsits Emil kezdeményezésére telepítették ki a budapesti állatkert európai bölényeit, mégpedig a visegrádi királyi vadaskert 10 holdas területére. Itt kapott helyet az istálló és az ápoló lakása is. 1923. július 11-én, hajnali négy órakor került sor a bölények befogására. A kikoplaltatott Mancsi tehén és Vilma üsző hamarosan a szállítóládába került, míg egy Boci nevű tehén nem engedelmeskedett, így lasszóval próbálták befogni. Az állat ekkor összeesett és elpusztult; a boncolásnál derült ki, hogy komoly szívbeteg volt. Még aznap délelőtt befogták Matyi bikát, ám a hőségre való tekintettel egy üszőborjú, Szegfű csak később követhette társait. Problémát okozott, hogy az állatoknak három gazdája volt. Maguk a bölények az állatkert tulajdonában voltak, a rezervátum a vadász hivatalhoz tartozott, míg a gondozást az erdészetre terheltek.

A rezervátumban voltak születések és elhullások (Matyi bika például tébécében pusztult el, 1926-ban). A fajmentő munka

elismeréseként 1927. augusztus 31-én a Nemzetközi Bölényvédelmi Társaság Budapesten tartotta meg soron következő kongresszusát. A visegrádi bölénypark 1930-ig működött.

Érdekes, hogy amikor még javában folyt a munka Visegrádon, már egy másik bölénypark létesítésén törték fejüket a szakemberek. A Budai-hegyek adtak volna otthont a bölénytenyésztőtelepnek. Azt, hogy az állatkert a visegrádi bölényeket akarta-e a budai erdőségekbe szállítani, nem tudni, ám mivel más bölényeket akkoriban nemigen lehetett szerezni, nyilván erről volt szó.

Még érdekesebb egy másik telepítési kísérlet, melyről alig-alig találni adatokat a szaksajtóban. Gyarmatpusztára – az egykori ördöglovas, gróf Sándor Móric hajdanvolt vadaskertjébe – telepítettek bölényeket. Az első pár Lengyelországból érkezett 1957-ben.

Elhelyezésükre a gyarmatpusztai vadaskerten belül karám épült. A nőtény itt leborjazott, s 1961-ben újabb bialowiezai ajándékkal gyarapodott az állomány. A bölények tartása sok gonddal – takarmányozási, biztonsági – járt. 1966-ban a bölényrezervátum megszűnt, s az időközben hét főre bővülő állományt átadták a budapesti állatkertnek.

A bölények ugyan az állatkert tulajdonába kerültek, de mivel ott már élt négy példány, a gyarmatpusztai egyedeket a vidéki állatkertek között osztották szét.

Ma egy magánrezervátumban, Füzérkomlóson élnek európai bölények, illetve még két bemutatóban láthatók, a Nyíregyházi Állatparkban, továbbá az idei 2. lapszámunkban ismertetett Körösvölgyi Állatparkban.

Tél a Visegrádi Bölényrezervátumban

Az első gyarmatpusztai bölények, még a budapesti állatkertben

Fotó: Shutterstock

VÁNDOROK földön-égen

A vándorsólyom (*Falco peregrinus*) egyike a legmegkapóbb természeti jelenségeknek. Olyan attraktív ragadozó, amely már pusztán megjelenésével lenyűgözi az embert. Nem véletlen, hogy az emberi mohóság (a kor mezőgazdasági technológiájával karöltve) fél évszázada egy csapásra eltűntette a hazai égboltról ezt a különleges madarat.

Avándorsólyom – az Antarktisz kivételével – a Föld összes kontinensén rendszeresen előfordul és költ. Mivel az élőhelyek tekintetében sem válogatós, nem véletlen, hogy számos (a kutatók szerint összesen 19) alfaja alakult ki. Hazánkban a törzsalak előfordulása jellemző, de emellett a nagy testű, világos színű, északi elterjedésű *F. p. calidus* jelentkezik szórványosan, a téli időszakban. Különleges ritkaságként könyvelhető el a – hozzánk legközelebb a Balkánon fészkelő, kis termetű és sötét téglavörös színezetű – *F. p. brookei* alfaj, melyet eddig csak néhány esetben figyeltek meg Magyarországon.

A hazánkban korábban is csekély számban fészkelő vándorokra nagyon kedvezőtlen hatással volt a DDT nevű rovarölő szer, amelynek növényvédelmi célú széles körű alkalmazása – mint később erre fény derült – katasztrofális helyzetet okozott a táplálkozási hálózat felső szintjén álló élőlények körében. Bár e szer fölfedezése anno Nobel-díjat érdemelt, a világon elsőként Magyarországon tiltották be az 1960-as évek végén. Ez a mérge ugyanis felhalmozódik a szervezetben (emberekben mind a mai napig kimutatható!), és számos problémát okoz a szervrendszerben. Épp a különböző ragadozó madarak – köztük a vándorsólyom – szaporodási eredményének nagyarányú csökkenése irányította rá a figyelmet a szerre, melyről később kiderült, hogy rákkeltő és nemzőképtelenséget, illetve születési rendellenességeket okoz. Mindez persze viszonylag lassú folyamat volt, miközben a vándorsólymok maroknyi állományát egyéb hatások is súj-

tották. Főként az első világháború táján a híradásokat szállító postagalambok védelme érdekében szó szerint irtották a sólymokat. Később a ritka fajok fennmaradását kiemelten nehezítő, magáncélú és intézmények számára készülő tojásgyűjtemények okoztak érzékeny problémákat, s ezt tetézte a solymászati hasznosításból fakadó fiókagyűjtés.

Nem csoda hát, hogy a vándorsólyom – amely pedig egy világszerte széles körben elterjedt, kozmopolita faj – alig ötven éve (1964-es utolsó, bükki költése után) kikerült a hazai költőfajok köréből.

A NAGY VISSZATÉRŐ

Am időközben kedvező irányú folyamatok indultak kontinensünkön, például a DDT már említett betiltása vagy a természetvédelmi – ezen belül madárvédelmi – törekvések erősödése, melyek a fajok elvi (jogi) és konkrét (élőhelyfejlesztések, fészekörzések stb.) védelmével jártak.

Mindez a vándorsólyom elterjedésének változását is magával hozta: a faj fokozatosan kezdte visszahódítani a korábban lakott térségeket. A környező országokban – főként a Kárpátok peremén – fészkelő állomány erősödésével várható volt hazai újratelepülése is, amely végül 1997-ben következett be a Dunakanyar térségében.

Az első, egyedi fészekörzéssel biztosított, majd hogyanem „déljelgetett” költések után hamar kiderült, hogy a vándorok tudnak vigyázni magukra. Mivel alapvetően kedvelik a sziklás környezetet, az alföldről a hegyekbe szorult síkvidé-

Piri a bazilikán. Kókay Szabolcs díjnyertes akvarellje 2004-ből

Piri története

Az ezredforduló táján egy tojó vándorsólyom jelent meg a budapesti Szent István-bazilikán, amelyet a helyi madarászok Pirinek kereszteltek el. Kis ügyeskedéssel sikerült a lábán lévő gyűrű alapján megállapítani, hogy az egyik pilisi fészekből származik, ahol 1999-ben kelt. Ez a madár minden évben itt telet; jobbra szeptemberben költözött a tornyok közé, majd egész kora tavaszig maradt. Sokan megfigyelhették az oszlopfőkön pihenő sólymot, mely még az éjszakai világításban is zavartalanul mozgott a területen. Piri ihletőleg hatott korunk jeles természetillusztrátorára, Kókay Szabolcsra, aki több grafikát és akrilfestményt is készített róla. Műveivel rangos nemzetközi – pl. az angol British Birds és az amerikai Leigh Yawkey Woodson Art Museum által indított – pályázatokon is sikerrel szerepelt.

Ám hiába telepítettek ragadozóvédelemmel foglalkozó szakemberek költőládát az egyik toronyba, Piri nem állt párba, és sajnos 2005 után többé nem is jelent meg a bazilikánál.

Noha az épületeken költő vándorsólymok nem ritkák, s hazánkban is szinte minden nagyobb városban előfordulnak rendszeresen telelő példányok, épületen való sikeres költésre Magyarországon még nem volt példa.

ki rokon, a kerecsensólyom (*Falco cherrug*) által korábban használt, de elhagyott (sokszor mesterségesen kialakított vagy megerősített) sziklapárkányokat egyre-másra belakták. Míg a kerecsenek több esetben kénytelenek voltak megosztani a költőhelyet a tojásokra veszélyt jelentő, igen intelligens hollóval (*Corvus corax*), addig a vándor e potenciális tojáslablót egyszerűen nem hagyja megtelepedni a környéken. Rendkívül aktívan támadva védelmezi a fészkelőhely légtérét más fajoktól, így messze sikeresebb lehet a költése is.

Mindezt látványos állományemelkedése mutatja: tíz éve alatt (1999–2009 között) gyakorlatilag húszszorosára nőtt a fészkelő párok száma, mely mára megközelíti a negyvenet. Ugyancsak beszédes adat a kirepült fiókák számbeli alakulása. Míg ez 1999-ben mindössze 5 példány volt, addigra tíz év múlva hétszeres értékre nőtt: 2009-ben már 35 fiatal sólyom hagyta el sikerrel a szülőhelyét.

SÓLYMOK ÉGEN ÉS FÖLDÖN

A vándorok a világ leggyorsabb madarai. Bár kell hozzá némi turpisság, az előkelő cím nem túlzás. Európában ezek a nagy testű sólymok kizárólag repülő madarakkal (legfőképp galambokkal és seregélyekkel) táplálkoznak, melyeket sokszor igen magasról zuhanva ejtenek el. A vadász összezárt szárnyakkal, meredek szögben, zuhanórepülésben támad, amelyet rövid, erőteljes csapásokkal gyorsít fel. A mérések tanúsága szerint ilyenkor a sólyom sebessége elérheti a 400 km/órát is! (A turpisság tehát abban rejlik, hogy nem aktív repülésről van szó, noha ez mit sem változtat az eredményeken.) Zsákmányát kisebb sebességnél egyszerűen megragadja, míg nagyobb sebességnél ütést mérve vagy hátrafesztett, borotvaéles hátsó karmával végighasítva a hátat, eltöri a gerincét. A vándorsólyom – legtöbb rokonához hasonlóan – nem épít fészket, hanem más ragadozók elhagyott fészkeibe, sziklapárkányok üregeibe vagy akár épületek tornyaiba rakja tojásait.

Az északi területek tundráin, ahol sem fák, sem sziklás élőhelyek nem található nagy bőségben, a csupasz földön is képes fészkelni. Ez hazai szemmel fölöttébb meghökkenítő látvány, jöllehet az említett stratégia más ragadozóknál (pl. hóbagoly, gatyás ölyv) általánosan elterjedt, sőt számos egyéb, talajon fészkelő madárfaj – mely alapvetően ezek zsákmánya – is a közelben telepszik meg. Így két legyet ütnek egy csapásra: más (akár szőrmés) ragadozókkal szemben védetteké válnak, míg a látszólagos „öngyilkosokra” a fészke közelében egy ragadozó sem vadászik, hiszen a lakhely közelében

semmi szükség nincs a feltűnősködesre...

FELHÓK AZ ÉGEN

A vándorsólyom a legmagasabb hazai védelmi kategóriába, a fokozottan védett állatfajok körébe tartozik, egy példány (legyen az bármilyen fejlődési – tojás, fióka vagy kifejlett madár – alakban) természetvédelmi értéke ötszázezer forint.

Persze nem mindenki örül a vándorsólyomnak. Mivel előszeretettel zsákmányol galambokat, a hegylábi fészkelőhelyeken élő galambtartók, galambászok rémülettel veszik tudomásul fokozódó jelenlétét.

A már említett kerecsenek az elmúlt évtizedekben sikerrel foglalták vissza az eredeti élőhelyükhöz szolgáló alföldi tájakat, leköltözve a kényszerűen válsztott hegyi (sziklai) területekről. A folyamatot a ragadozóvédelmi szakemberek a sólymok számára kialakított mesterséges fészektálcákkal és -ládákkal segítik, melyek egy részét a magasfeszültségű traverzekre telepítik ki. A kerecsenek szívesen el is fogadják ezeket, ám arra senki sem gondolt, hogy konkurensként a kisebb termetű, de jóval agilisebb vándorsólyom is megjelenhet. Idén ez is bekövetkezett, s az eddig „hegylakónak” elkönyvelt, az alföldi vizes élőhelyeket, pusztákat csak a telelés idején felkereső vándorok élőhelyváltása akár tartóssá is válhat...

SELMECZI KOVÁCS ÁDÁM

Seychelle-szigetek – Egy más világ 1. rész

Madárparadicsom az óceán közepén

Luxusutazás, drága, ötcsillagos hotelek, égszínkék tenger, hófehér homok, kókuszpalmák, koktélok és fényűző életmód, általában ez jut eszébe az embereknek, ha meghallják történetünk helyszínének, a Seychelle-szigeteknek a nevét.

Álarcos csér őrzi közelben meghúzódó fiókáját.

Egy apró lakatlan sziget az Indiai-óceán közepén, víz és áramellátás nélkül, moszkítók között, az érintetlen természetben, madarak ezreivel a fejünk felett és elképesztő víz alatti élővilággal a partok mentén... A szigetek teljesen más oldalát ismerhettük meg; ez legalább olyan csodálatos és értékes, de teljesen más, mint amit megszoktunk, bőven átlépve a komfortzónánk küszöbét.

A barna noddit nagyobb méretei, valamint jellegzetes arcmintázata különbözteti meg kisebb rokonától.

minek következtében a sziget őshonos növényzetét sajnos szinte teljesen kiirtották. 1959-ben Cousin az ornitológusok figyelmének középpontjába került, ugyanis a világon egyedül itt maradt fenn a ritka seychelle-szigeteki nádi-poszáta (*Acrocephalus sechellensis*) egy utolsó, alig 30 egyedet számláló állománya. Évekig tartó egyezkedések után végül 1968-ban a BirdLife International megvásárolta az egész szigetet, melyet nem sokkal ez után természetvédelmi területté nyilvánítottak. A kókuszültetvényeket felszámolták, s a helyükön megjelenő őshonos vegetációt megóvták, idővel pedig a sziget felügyeletét is átadták egy e célra létrehozott helyi alapítványnak, a Nature Seychelles-nek. Manapság évente közel 10 ezer turista látogatja meg ezt a kis földdarabot. Cousin csak hétköznapokon látogathat-

tó, a túrák reggel 10-kor indulnak és délig tartanak. A szigetre jutást különböző utazási irodák biztosítják, de kikötni nem tudnak, a vízen át kell szállni a kifejezetten evégett üzemeltetett Cousin-csónakokra, amelyek percek alatt a partra viszik a látogatókat. Ez a szabályozás elsősorban a rágcsálók meglepedését hivatott meggátolni, s a kiemelkedő értékű madárvilág megóvása szempontjából fontos: a sziget mindenféle betelepített ragadozótól mentes, így az ide érkező madarak nagy számban, biztonsággal tudnak fészkelni.

KÉT HÓNAP, ÖT ENDEMIKUS MADÁRFAJ

Egy hosszadalmas repülőút után Victoriában, a Seychelles-szigetek fővárosában találtuk magunkat. Innen szinte azonnal indultunk is tovább egy né-

Történetünk kezdete egészen 2012-re nyúlik vissza, mikor először jártunk ezeken az ékszerdobozként tündöklő szigeteken, még csak turistaként. Már akkor tudtuk, szeretnénk visszatérni, s ha lehet, a helyi természetvédelmi munkát is segíteni. Kitartásunkat végül siker koronázta, és 2015 márciusától lehetőséget kaptunk, hogy a Nature Seychelles önkéntesei legyünk: otthonunkká két hónapra az egészen kicsi, alig 27 hektáros Cousin szigete vált.

TALPALATNYI FÖLDDARAB

A talpalatnyi földdarab hosszú éveken át magánkézben volt, s jövedelmező kókuszpálma-ültetvényként üzemelt,

Audubon-vészmadár

hány személyes, egymotoros lélekvesztővel, mely alig 15 perc alatt át is repített bennünket a második legnagyobb szigetre, Praslinra. A kis trópusi stílusú repülőtérről csomagjainkkal kísértünk az óceánpartra, ahonnan némi várakozás és helyi frissítők elfogyasztása után a már említett Cousin-csónak vitt át minket végső állomásunkra. Az elkövetkezendő két hónapban a nagy múltú „Research House” lett az otthonunk.

Cousin öt endemikus és nyolc tengeri madárfaj fészkelőhelye, ezeken kívül csupán néhány vonuló faj látogatja meg időről időre. Bár egy vérbeli madarász nem jön igazán lázba e számoktól, valójában a madarak létszáma az, ami miatt érdemes ellátogatni ide. Évente közel 300 ezer madár költ a talpalatnyi szigeten. Nagy részük tengeri madár, de figyelemre méltók a szárazföldhöz kötött endemikus fajok is. Ezek közül egyel nyomban meg is ismerkedhettünk közelebbről. Házunk teraszának kényelmét reggelente seychelle-szigeteki fodikkal (*Foudia sechellarum*) osztottuk meg, reggelink morzsái vonzották őket oda. E kevéssé feltűnő, verébre hajazó madarak a legtöbb szigetről kiszorultak, s ilyen apró, természetvédelmi oltalom alatt álló szigeteken maradtak már csak fenn. Számuk mindössze nagyjából 3000 példányra tehető. A lakott szigeteken a jóval szélesebb körben elterjedt, színesebb madagaszkári fodik (*Foudia madagascariensis*) vették át a helyüket. Cousin belső, központi részét, a platót sűrű erdő foglalja el, itt költenek többek között a seychelle-szigeteki szarkarigók (*Copsychus sechellarum*). Munkánk részét képezte a megfigyelésük, monitoringozásuk: a sziget a szarkarigók revírjei (vadászterületei) alapján fel van osztva; ezeket hetente bejártuk, és minden példányt ellenőriztünk. A madarak

Fehérfarkú trópusimadár

Fehérfarkú trópusimadár fióka

egyedi, színes gyűrűvel vannak ellátva, mely alapján könnyen beazonosíthatóak. A frissen kikelt fiókákat is rendszeresen ellenőrizni kellett, majd a kirepülést megelőző napokban meggyűrűzni, továbbá vérmintát venni tőlük.

Két másik endemikus madárfaj, a seychelle-szigeteki nektármadár (*Cinnyris dussumieri*) és a seychelle-szigeteki gyümölcsgalamb (*Alectroenas pulcherrima*) is fészkel a területen. Utóbbi egyik frissen kikelt fiókáját szemmel tarthatuk, a kikeléstől egészen a fészekhagyás pillanatáig. Ez a két különleges madárfaj igencsak jól áll: a turisták által sűrűn látogatott szigeteken (Mahé, Praslin és La Digue) is szép számban megtalálhatók.

FÉSZKEKÉRT FELELÜNK

Munkánk másik nagy részét a tengeri madarak fészkeinek monitoringozása jelentette. Külön csoportokra bontva dolgoztunk, s fejenként száz-száz fészkek sorsát kellett hétről hétre nyomon követnünk, a tojásrakástól a fészekhagyásig. Én a tündércsérékéért (*Gygis alba*), férjem a fehérfarkú trópusimadarakért (*Phaethon lepturus*) felelt. A felmérés a fészkelés sikerességét volt hivatott kimutatni, mindezt évről évre elvégzik. Meglepő módon ez rendszerint csupán 20-25% között mozog, idén sem volt másként. A veszteségek fő okai a viharok, a vakondgyíkfélék közé tartozó Wright-szkinkek (*Trachylepis wrightii*) kártevése, a fajon belüli versengés. A tündércsérék jellegzetesen hófehér, törékeny madarak, hatalmas fekete gombszemekkel és kecses, fekete csőrrel. Ők a csupasz ágakon költenek, nem építenek fészket. Ezzel szemben a fehérfarkú trópusimadarak jóval robusztusabbak, jellegzetességük a hihetetlenül hosszú faroktoll és a hatalmas, fogazott sárga csőr, mellyel a territoriális harcok esetén komoly sebeket tudnak ejteni egymáson. Az ő fészkeik a földön vagy ritkábban fák üregeiben vannak, itt rakják le egyetlen, kávébarna tojásukat. A felmérés során mindkettőnknek volt kiért izgulni hétről hétre; gyönyörködtünk a cseperedő fiókákban, drukoltunk a viharok után, hogy sértetlenül találjuk meg kedvenceinket.

A tengeri madarakra a legnagyobb veszélyt általában az őshonos pizónia (*Pisonia grandis*) gyümölcssei jelentik, ezek módfelett „ragaszkodóak”, akár itthon egy bogáncs, bár azon jócskán tútesznek. Nagy számban a tollzatba ragadva röpképtelenné teszik a madarakat, így azok elpusztulnak, ám előtte jókora távolságra hurcolják a magokat,

Szórványos téli vendég a gémlile (*Dromas ardeola*).

Seychelle-szigeteki gyümölcsgalamb eteti fiókáját hevenyészett fészkében.

raknak köszönhetően történt így. Bár a folyamat természetesnek nevezhető, s a szemmel látható hatalmas veszteségek ellenére a madárállomány bizonyítottan gyarapodik, a sziget vezetése igyekszik ezt meggyorsítani, és az arányt kissé átbillíteni más őshonos fajok telepítésével.

Cousinon a fent említetteken kívül még hat tengeri madár költ rendszeresen. Igen nagy számban költenek a noddik, ezeknek két faja fordul elő: a nagyobb, elegáns barna noddik (*Anous stolidus*) és a zajos indiai noddik (*Anous tenuirostris*), melyekből évente 80 ezer pár látogat el

Néhány hetes tündércsér fióka. Valódi fészek híján túlméretezett lábakkal kapaszkodnak a fák ágaiba.

még más szigetekre is, haláluk után pedig tápanyagbombával látják el a pizónia magoncait. A fa őshonos, jellemző a trópusi tengeri madarak fészkelőtelepeire, az élet körforgásának része. A felmérések szerint a madarak állománya minden további nélkül kiküszöböli e veszteségeket, de meg kell említeni, hogy Cousinon a természetesnél jelenleg sokkal több a pizónia. Ez a fa teszi ki a szigetet borító erdő jelentős részét. Mindez azért van, mert a kókuszültvények idején a természetes növényzetet kiirtották; miután pedig a kókuszpálmákat elkezdték lépésről lépésre eltávolítani, a pizónia volt az első és legnagyobb számban jelentkező faj. Ironikus módon maguknak a mada-

Seychelle-szigeteki fodi lakmározik reggelink maradékaiból.

ide. Utóbbiak költési szezonja ott-tartózkodásunk alatt kezdődött; egészen lenyűgöző látvány volt, ahogy a naplementében több ezer madár húzott be éjszakázni. Varázslatos és semmihez nem fogható hangjuk betöltötte az egész szigetet.

Ha már a madárhangoknál tartunk, érdemes megemlíteni a vészmadarakat. Két fajuk költ itt nagy számban: az ékfarkú (*Puffinus pacificus*) és az Audubon-vészmadár (*Puffinus lherminieri*). Ők jellemzően az éj leple alatt jönnek haza fiókáikat etetni, s nevüket is sejtelmes hangjukról kapták, mely sokak szerint babasírásra emlékeztet. Apró szigetünk kilátójánál sokszor vártuk meg a naplemente utáni időszakot, amikor a

A seychelle-szigeteki nektármadár azon kevés endemikus fajok egyike, amely hasznot húzott az emberek és velük együtt a sok idegen virágos növény megjelenéséből.

Cousin a seychelle-szigeteki nádiposztának köszönheti védett mivoltát.

A seychelle-szigeteki szarkarigó általában a földön és az avarban keresi táplálékát.

szürkületben felbukkantak ezek a különös állatok, s a fejünk fölött gyors és fürge irányváltásokkal navigáltak fészkeik felé. Rendszeresen láttunk fészkelő álarcos cséreket (*Onychoprion anaethetus*) is, ám a hozzájuk igen hasonló és elvileg sokkal gyakoribb füstös csérekkel (*Onychoprion fuscatus*) sajnos nem találkoztunk. Tovább kellett volna maradnunk ahhoz, hogy az ő fészkelési időszakuk kezdetét vegye.

MICSODA KONTRASZT!

Összességében elmondható, hogy Cousin a madarak paradicsoma, ami nem véletlen, hisz elsősorban egy madárnak köszönheti védett státusát. A lakott szigetek közvetlen közelében nyújt élőhelyet megszámlálhatatlanul sok madár számára.

Említésre méltó a kontraszt, amikor átmegyünk egy lakott, rágcsálóktól és háziállatoktól hemzsegő szigetre. A megszórt madártömeg egyszerűen hiányzik. Két hónap leforgása alatt volt időnk megszokni a madárvilág nyüzsgő sokaságát, s ama ritka alkalmakon, mikor lehetőségünk nyílt meglátogatni egy-egy lakott szigetet, mellbevágó volt a felismerés, hogy ugyanaz a gazdag madárvilág uralta azokat is valaha, most mégis üres csontvázzakként meredeznek a fák és az erdők.

A Seychelle-szigetek több hasonló szigetállamnál jóval előbb felismerte, hogy természeti kincsei megóvása – a felbecsülhetetlen eszmei értékeken túl – kézzelfogható hasznot is hozhat. A turizmus a helyi gazdaság egyik húzóágazatává vált. Évente több ezer turista látogat el a Seychelle-szigetekre a megmaradt természeti értékekben gyönyörködni. Egyelőre csak remélni lehet, hogy valamikor

a jövőben nemcsak a parányi szigetek rekonstrukciójában fognak jeleskedni, hanem lakott szigeteikről is sikerül majd kiirtaniuk a behurcolt kártevőket, s azok is eredeti pompájukban tündökölhetnek.

ILYCSIN ZSUZSI és ILYCSIN LÁSZLÓ

Indiai noddí

A pápaszemes pingvin, az egyetlen Afrikában előforduló pingvinfaj Dél-Afrika homokos, köves tengerpartjain, a Dél-afrikai Köztársaságban és Namíbiában él. Közepes méretű, hossza 40-60 cm, tömege 4-6 kg. A hímek nagyobbak a tojóknál, csőrük is jóval erőteljesebb felépítésű, de a két nemet külsőre nagyon nehéz megkülönböztetni egymástól. Kizárólag tengeri halakat, elsősorban heringet, makrelát és szardellát eszik. Magyar nevét a szeme fölött található rózsaszín bőrfelületről kapta, mely a hőszabályozásban segíti az állatot. Hasán kis fekete pettyek találhatók, melyek száma és elhelyezkedése teljesen egyedi, nincs két egyforma mintázatú állat.

A párok monogámok, tagjai hűségesek egymáshoz, a párzási időszak egész évben tart. A pápaszemes pingvin hatalmas kolóniákban fészkel. Mivel tojásai és fiókái kedveltek a ragadozók körében, területét igyekszik nehezen megközelíthető helyeken kialakítani. A pingvinpár költőüregét kövek között hozza létre, ide rakják le átlagosan két tojásukat, melyek 38-42 nap alatt kelnek ki. A fekete-fehér szín az ivarérettség elérésével, 4-5 évesen alakul ki náluk. A mortalitás viszonylag magas, többnyire csak a nagyobb és erősebb éri el a felnőttkort.

A pápaszemes pingvin veszélyeztetett fajnak számít. Nem csupán a túlhalászás és a tengerek szennyezése veszélyezteti fennmaradásukat: ízletes tojásukat korábban nyencfalatként fogyasztották, telepeiket pedig feldúlták a guanóért, melyből műtrágyát készítettek. Az európai állatkertek az Európai Fajmegmentő Program (EEP) keretében tartják és tenyésztik a fajt. Mivel a mi éghajlatunkon jól tartható, s nem igényel mesterségesen hűtött állatházat, napjainkban a pápaszemes pingvin az európai állatkertekben tartott második leggyakoribb pingvinfaj.

PINGVINEK DEBRECENBEN

A Nagyerdei Kultúrparkban 2008 óta élnek pápaszemes pingvinek. Az alapító csapat az állatkert megnyitásának 50. évfordulójára érkezett Münsterből. A magyar vidéki állatkertek közül elsőként itt mutatták be és szaporították a pingvinfajt. Az akkor érkezett, fiatal egyedekből álló csapat tagjai mára felnőttek, s rendszeresen költenek: már 21 pingvin él a debreceni kertben.

A klimatizált Pingvinházban és a kifutóban összesen négy kisebb-nagyobb medence található, melyek közül az egyikben üvegablakon keresztül a pingvinek víz alatti mozgását is megfigyelhetik a látogatók. A pápaszemes pingvinek nagyon válogatós madarak: állatkertünkben kizárólag nyers heringet esznek, ráadásul csak néhány gondozótól hajlandók elfogadni a felkínált táplálékot. A hering kopolyúfedői alá kétféle „kiegészítőt” rejtenek a gondozók. Az egyik a sótabletta: mivel édesvízben tartják a pingvineket, így jutnak hozzá a szervezetük számára fontos sómennyiséghez. A másik a madármalária elleni gyógyszer. Ezt a betegséget a szúnyogok terjesztik, s könnyen elpusztulhat tőle akár egy egész pingvincsapat is.

SIMOGATNI NEM SZABAD

A legfiatalabb utódok, Ambrózia és Delila 2014 decemberében, Hermína 2015 áprilisában kelt ki a tojásból. A most már több mint féléves pingvinek március végétől naponta egyszer sétára indulnak az állatkert útjain, nemrég pedig csatlakozott hozzájuk Hermína is. A látogatók legnagyobb örömeire ők is velük tarthatnak. Mihelyt a gyerekek meglátják a kis totyogókat, szeretnék őket megsimogatni, ami persze szigorúan tilos.

Oda kell figyelni az extrém időjárási körülményekre is: rossz idő vagy kánikula esetén a pingvinséta elmaradhat, hiszen bármennyire is jól tűrik a meleget, az eredeti élőhelyük közelében lévő hideg óceáni áramlat itt hiányzik. A sétáló debreceni kis pingvinek már nagy hírnévre tettek szert, így mind többen látogatnak el miattuk a város állatkertjébe.

Nyitva tartás

Nyári időszámítás idején: 9.00–18.00 • Téli időszámítás idején: 9.00–16.00

A vidámpark május 1-jétől szeptember 30-ig, hétköznap 10-től 18 óráig, hétvégén és ünnepnapokon 9-től 18 óráig tart nyitva.

VESZEDELMESES (?) AUSZTRÁLIA

Déli halálkígyó

Gyakran olvashatjuk, hogy Ausztráliában van a legtöbb, emberre is veszélyes mérges állat. Ezek a leírások szorgalmasan riogatják az ötödik földrészre készülődő turistákat a Sydney belvárosában is előforduló tölcsérhálós pókkal (*Atrax robustus*), melynek marása halálos lehet, a fürdőzésre csábító tengerpart sekély vizében áldozatra leső kis termetű (1–10 dkg testsúlyú) kékgyűrűs pollippal (*Hapalochlaena lunulata*), vagy éppenséggel a piciny, de annál „mérgesebb” vöröshátú pókkal (*Latrodectus hasselti*). Igaz, hogy utóbbi mérge roppant hatásos, ám az is igaz, hogy az elmúlt 250 évben mindössze egyetlen dokumentált halálos esetről tudunk. Pedig nem ritka jószág, a vidéki illemhelyek ülökéi alatt gyakran találkozhatunk vele. Csípése nagyon fájdalmas, de korántsem életveszélyes. Sorolhatnám még, részletezhetném a szokásos rémségeket: a gyermekrabló dingókról, a csecsemőfojtogató pítionokról, a halálos szűrású tengeri kagylókról és hasonlókról szóló meséket, mely esetek java merő kitalálás. Ám inkább maradjunk a józanabb természetkutatók világában, s nézzük meg: csakugyan mennyire veszedelemes vidék ez az Ausztrália?

A közhiedelem az ausztráliai mérges kígyókat sorolja a legfenyegetőbb veszélyek közé, holott aránylag ritkán kerül sor a velük való találkozásra. Az viszont igaz, hogy e hullókkal jobb nem kukoricázni, mert a legtöbb kígyóharapást azok szenvedik el, akik háborgatják, szeretnék megfogni, vagy még inkább agyon akarják verni őket. Évente mintegy 5-600 ilyen esetet mutat ki a statisztika, de csak 1–5 a halálos kimenetelű. Manapság a kígyóharapások okozta halálesetek egyre ritkábbak, ami azonban nem a kígyókon, hanem az ellenmérgek és az orvosi ellátás fejlődésén múlik.

VIGYÁZNI KELL VELÜK

Jó néhány ausztráliai mérges kígyó mérge rendkívül erős. A Föld leghatásosabb mérgeű kígyói közül öt itt él, s ráadásul nem egy bizony meglehetősen agresszív is. Az öt közül a kispikkelyű tajpán (*Oxyuranus microlepidotus*) mérge a leghatásosabb. Ráadásul roppant ingerlékeny: az ember (vagy állat) közeledtére támadó pózt vesz fel és villámgyorsan támad. Egy harapás 400 milligramm mérget juttathat a sebbe: ez elegendő lenne ahhoz, hogy 208 ezer egeret, de akár 59 felnőtt embert is a másvilágra küldjön! Mégis, a kezeletlen hara-

Tajpán

pásoknak csak 80%-a végzetes az ember számára. A tajpán tudniillik villámgyorsan többször is harap, s általában az első harapás méregmennyisége az ember számára nem okvetlenül halálos, ha a következőt már sikerül kivédenie. A legtöbb halálos kimenetelű kígyókaland főszereplője azonban nem a tajpán, hanem sokkal inkább a barna kígyó, melynek két fajtát (*Pseudonaja textilis* és *P. nuchalis*) különböztetik meg a szakemberek, egyik a kontinens nyugati, másik a keleti részein él. A barna kígyók nem félnékek, s habár leginkább csak nagy hőség idején agresszívok, sűrűn kerülnek összeütközésbe az emberrel. Ennek fő oka talán az, hogy a városok kertjeiben is előfordulnak, a farmokon pedig egyenesen gyakoriak, mert ott a csűrökben, tárlókban sok az egér meg a patkány, amelyek kedvenc zsákmányállatai a szóban forgó csüszómászóknak.

A veszélyes mérges kígyók közé sorolják a *Notechis* nembe tartozó tigriskígyót is. Két faja (*N. ater* és *N. scutatus*), továbbá számos alfaja ismeretes, melyek a kontinens déli részein, Tasmaniában és a Bass-szoros szigetein tanyáznak. Leginkább a nedves, mocsaras vidékeket kedvelik, s e helyeken néha nagy számban is előfordulnak. Pár hatal-

A keleti barnakígyó mérge erős, s ha provokálják, gyors és agresszív.

Fotó: Kovács Zsolt

A kockamedúza tapogatóit milliányi mérget tartalmazó csalánsejt borítja, ezért az ember számára is halálos lehet a vele való találkozás.

Fotók: Thinkstock

mas (majdnem 3 méteres) példány is ismeretes! Azokon a szigeteken, ahol a rövidfarkú vészmadarak (*Ardenna tenuirostris*) csapatostól fészkelnek, a tigriskígyók szintén gyakoriak, mert a homokba vájt fészkelőodúkban megbújó csibék könnyű és bőséges zsákmányt jelentenek számukra. Az emberrel is itt kerülnek összetűzésbe, mivel a kövér, porhanyós húsú fiókákat még manapság is „vadásszák”; ez magyarán törvény engedte fészekrablást jelent. Ám a csibék után kotorászó „vadász” néha kellemetlen meglepetés éri: a pelyhes zsákmány helyett, a fészekodú sötét mélyén pihenő tigriskígyót talál megmarkolni.

Az ausztráliai halálkígyók (*Acanthophis antarcticus* és *A. pyrrhus*) fajai szintén a földkerekség legerősebb mérgű kígyói közé tartoznak. Szerencsére nem túl mozgékonyak, képesek napokig mozdulatlanul várni, hogy egy zsákmányolható ál-

lat kerüljön a közelükbe. Erre van remény, mert az említett kígyó csalétekkel „dolgozik”! Avarral vagy a sivatag homokjával álcázza magát, s csak farka végét dugja ki a szabadba. Ez úgy néz ki, mint egy meg-megmozduló kis hernyó vagy bogárlárva, amelyre aztán gusztust kap egy béka vagy gyík, netán egy kisemlős. A halálkígyó egyike a leggyorsabban támadó kígyóknak, harapása szinte kikerülhetetlen. Emberre nem túl veszélyes, mert ha csak rá nem lépünk vagy rá nem tenyerelünk, békén hagy bennünket.

EGY ÁRTATLAN RÉMISZTGETŐ

Végezetül még néhány szót arról a kígyóról, mely leggyakrabban rémisztgeti az embereket: ez a szőnyegpítón (*Morelia spilota*). Pedig ökelme tökéletesen ártalmatlan az emberre nézve, sőt még hasznosnak is mondhatjuk, hisz csak azért

kerül a közelünkbe, hogy irtsa az egereket és patkányokat, melyek nem ritkák a hideg teleket nélkülöző Ausztráliában. A pitonok természetesen nem mérges kígyók, zsákmányukat erős fojtó szorítással ölik meg. A fészkerben vagy a padláson sziesztázó kígyó valóban ijesztő látványt nyújthat annak, aki iszonyodik a hüllőktől. A természetet kedvelő ember viszont csodálattal szemlélheti a hatalmas állatot (akár 4 méter hosszú és karvastagságú is lehet), szépen mintázott, selymes fényű bőrét, rezdületlen tekintetét és a belőle sugárzó magabiztosságot. Úgy tűnik, nem ismer félelmet, mert nem menekül, sőt legtöbbször hagyja magát megérinteni, megfogni. De azért jobb az óvatosság, mert ha történetesen nincs barátságos kedvében, fájdalmas harapásokra is képes!

NE FÉLJÜNK A CÁPÁTÓL

A legnagyobb veszélyforrást az idelátogatónak vagy a frissen érkezett bevándorlónak nem az állatvilág jelenti, hanem az új, ismeretlen környezet. Ha az ember Európában lelép a járdáról, mindig balra pillant először. Ausztráliában baloldali közlekedés van, s aki szórakozottan itt is balra tekintve lép az úttestre, annak bizony baja eshet. De nemcsak a frissiben ideérkezetteket, hanem az egész népességet is veszélyezteti a közúti forgalom: évente 1200–1500 ember veszti életét közlekedési balesetek során.

A másik legnagyobb veszély a tengerben fürdőzőkre leselkedik. Nem a cápák formájában, mert ezek között meglehetősen ritkák az „emberevők”. A halálos kimenetelű cápatámadások száma 1791 óta nem haladja meg az évi egyet. Következésképp nem e ragadozó halak jelentik az igazi veszedelmet, hanem maga a víz, a hirtelen keletkező, erős áramlatok, melyek pillanatok alatt elsodorhatják a tapasztalatlan fürdőzőt a nyílt tenger felé. Évente 270–300 a vízbe-fúltak száma!

DR. HANGAY GYÖRGY

A cápák veszélyességét nagyon eltúlozzák. Évente az egész világon 50-75 embert támadnak meg, és ebből csupán 5-10 végződik halállal.

A keleti tigriskígyót jobb elkerülni.

Rozner István entomológus egy szőnyegpitonnal ismerkedett a Dorigo Nemzeti Parkban a II. Ausztráliai Magyar Entomológiai Expedíció során.

A szerző felvételei

Ez az apró élőlény esélyesként pályázhatna a „világ legrondább állata” címre: ráncos bőre jóformán szőrtelen, valószínűtlenül hosszú fogakkal van felfegyverkezve, sőt, testalkata is a bányák rémeit idézi.

Csúfsága legalább annyi embert vonz, mint amennyit taszít, de ha jobban megismerjük a csupasz turkálót (*Heterocephalus glaber*), rá kell jönnünk, nem a megjelenése számít kuriózumnak.

A legnagyobb meglepetést a szociális élete jelenti, ugyanis – közeli rokonaival együtt – az egyedüli olyan gerinces, mely a hangyákéhoz vagy a méhekéhez hasonló társadalmat alkot, beleértve a királynőt és a dolgozók kasztját is.

Csodálatos csúnyaságok

Arágcsálók, azon belül a sülalkatúak közé tartozó csupasz turkálók Kelet-Afrikában élnek, élőhelyüket magas hőmérséklet és kevés, rendszertelen csapadék jellemzi. Leginkább kemény, megszilárdult agyagban építik járatrendszerüket, habár képesek megélni a finom homokban is. A járatok 2 méter mélyre hatolnak le a talajszint alá.

Elsősorban a növények föld alatti részeivel, hagymákkal, gyökerekkel, gumókkal táplálkoznak. Nagy távolságokat is megtehetnek a – természetesen a föld alatt – kiválasztott táplálékért. Nem fogyasztják el teljesen a növényi részeket, csak kisebb darabokat, hogy az tovább tudjon fejlődni. Például amikor egy csapat turkáló nagyobb gumóra lel, elsősorban a belső részeit fogyasztják, vastag külső héját – amennyire lehet – épen hagyják. Így a növény tovább marad életben, s később is élelmet biztosít a turkálók számára. A táplálék egy részét elszállítják központi kamráikba, ahol az ínséges időkre készülve elraktározzák.

EGYEDÜLÁLLÓ TESTFELEPÍTÉS

Bár a nevük csupasz, valójában nem teljesen szőrtelenek. Az arcukon és farkukon található tapintószőrök, járataikban ugyanis nemcsak előre, hanem tolatva, hátrafelé is mozognak. Emellett az ujjaik között is vannak szőrszálak, melyek a föld seprésében segítik őket, mikor a járatokat tisztítják. A bőrük színe barna és rózsaszín, némileg áttetsző alulról. Szemük apró, vastag szemhéj fedi, amely elzárja a fénytől, csak a nagyon erős felvillanásokat érzékelik. Fülkagylóik szintén aprók, de a hallásuk jó, amit a szociális viselkedésben fontos, változatos hangadásuk is bizonyít. A szaglásuk szintén kitűnő, emellett a rezgéseket és a légmozgásokat is remekül érzékelik.

Hatalmas, kiálló metszőfogait elsősorban ásásra használják, s akár csukott szájjal is képesek a fogait mozgatni, mely mutatványra azért van szükségük, mert így nem telik meg földdel a szájuk ásás közben. Fogait nemcsak ásásra, hanem harcra is

használják, kiváltképp az egymás közötti konfliktusokban érvelnek velük hatásosan.

A föld alatti járatokban és kamrákban lévő levegő oxigéntartalma kisebb, mint a felszíni levegőé. A turkálók tüdeje nagyon kicsi, s vérük erősebben köti meg az oxigént, növelve a felvétel hatékonyságát. Az alacsony intenzitású légzés és anyagcsere révén kisebb az oxigénfelhasználásuk a hasonló méretű állatokhoz képest. A kedvezőtlen, táplálékszegény időszakokban anyagcseréjük 25%-kal is csökkenhet. A testhőmérsékletüket nem tudják megfelelően szabályozni. Ahogy a külső hőmérséklet változik, úgy mozognak járatrendszerükben föl-le, az optimális részt keresve 26 és 31 Celsius-fok között.

A turkálók a rágcsálók matuzsálemeinek számítanak, jóval hosszabb ideig élnek, mint hasonló nagyságú rokonaik. Ismereteink szerint fogságban akár 31 évig is élhetnek. Daganatos megbetegedést még nem jegyeztek fel náluk, amely miatt kedvelt alanyai az orvosi kutatásoknak.

A szerző felvételei

AKÁR A HANGYÁK

Az emlősök világában egyedülálló a hangyákéhoz és méhekéhez hasonló, úgynevezett euszociális viselkedésük. A kolóniák szaporodó és nem szaporodó egyedekből állnak. Egy kolóniában egyetlen szaporodó nőtény található, a legmagasabb rangú valamennyi közt, amelyet ennek megfelelően királynőnek nevezünk. Fő feladata a szaporodás, rendszerint 1–3 hímmel párizik. A kapcsolatuk viszonylag stabil, több évig tart. Ha a királynő elpusztul, a nagyobb és idősebb nőtények összecsapnak, néha halálig tart a küzdelem, míg végül egy domináns nőtény veszi át az uralmat a kolónia felett. Ekkor többnyire hím partnerei is cserélődnek.

A csupasz turkálók kolóniái ritkán keverednek, az egyedek elsősorban maguk között szaporodnak. Ugyanúgy ritka, hogy a csapat tagjai más kolóniába vándoroljanak. Ennél fogva a turkálók genetikailag igen közel állnak egymáshoz – ami magyarázatot is ad a nagyfokú együttműködésre és áldozatvállalásra.

A nem szaporodó egyedek végzik az utódnemzésen kívül az összes munkát, az újszülöttek gondozásától kezdve a kolónia védelmén keresztül a járatrendszer karbantartásáig és bővítéséig. A kisebb nem szaporodók („munkások”) látják el általában élelemmel a kolóniát, felügyelik és gondozzák a kicsiket. A nagyobbak, a „katonák” elsősorban a védelemért felelősek, de szintén kiveszik részüket a „vakondtúrások” építéséből. A nem

szaporodó egyedek melleleg alkalmasak lennének az utódnemzésre, ám amíg a kolóniában maradnak – többnyire életük végéig –, addig nem szaporodnak.

Mikor új járatot vagy „vakondtúrást” építenek, hatékony csapatmunkában dolgoznak, mintha szerelőszalag mellett állnának. Ugyanis a sorban az első turkáló ás, a földet pedig maga mögé továbbítja, ahogy a sorban mögötte állók is. Egy év alatt száz turkáló akár négy-ötszáz „vakondtúrast”, valamint egy 2,9 km hosszú járatot képes építeni. A kolónia létszáma húsz és háromszáz között mozog, átlagosan hetvenöt. A kolóniák területnagysága hatalmas, akár 2,9 négyzetkilométer is lehet.

Minden kolóniának megvan a maga illata, amely tagjait megkülönbözteti a más kolóniákban élőtől. Azonban e szag csupán pár napig marad meg az egyeden, ha elszakad a kolóniától. Gondozásuk során ezért csak néhány percig szabad kézbe venni őket, hiszen a visszatett, idegenül illatozó egyedeket megölhetik a csapattársaik. Mindezen túl a csupasz turkálók legalább

18 olyan hangot adnak ki, melyek szintén kizárólag az adott csoportra jellemzőek.

A KIRÁLYNŐ ÉS KICSINYEI

Mikor egy nőtény királynővé válik, fizikai változáson megy keresztül, megnyúlik a gerince, amely a nagyszámú utód kihordása miatt szükséges. Folyamatosan szaporodik, akár öt almot is produkálhat egy évben. A vemhesség hetven napig tart, s átlagosan 7 utóda születik egyszerre, de megeshet, hogy akár 27 kölyök is a világra jön. Tapasztalataim szerint kb. nyolcvannaponta születnek meg a királynő kicsinyei. A kölykök fejletlenül, nagyon kis mérettel, mindössze 2 grammal születnek. Körülbelül 36 napig szopnak, anyjuk utána nem foglalkozik velük. A nőtények 228 nap alatt, a hímek egy év alatt válnak ivaréretté. Magyarországon először a Szegedi Vadasparkban tartották, szaporították a csupasz turkálókat, majd annyira népszerűvé vált szakmai és látogatói körökben egyaránt, hogy ma már több hazai állatkertben (Szegeden kívül Budapesten, Nyíregyházán, Jászberényben) is találkozhatunk velük. Érdemes egy kis időt tölteni mesterségesen kialakított járatrendszerük előtt, s megfigyelni ezeket az örökmozgó rágcsálókat. Vannak olyan érdekesek, mint a nagyra nőtt, „megszokott” állatkerti kedvencek!

Színes egérvilág

Nem tudni, ki volt az első egértenyésztő a földön, de minden valószínűség szerint Kínában kezdték el szaporítani a vadon fogott albínó háziegereket. Emögött az az ázsiai hagyomány állt, hogy a fehér színű állatok tartása szerencsét hoz gazdáiknak.

Mintegy 300 évvel ezelőtt nemesítették ki a fehér egérből a kisebb testű japán táncolóegeret, melynek tartása ma már etikai szempontból kétséges. E kis testű egerke ugyanis egy öröklött rendellenesség miatt képtelen egyenes irányban mozogni, s emiatt „táncol” örökké.

Mára az eredeti fekete-fehér színváltozat mellett több más, így például fehér-kék, illetve fehér-bézs „szörköntösű” egyedek is fellelhetők. Emellett a fehér egernek még sok más változata, fajtája ismert.

Az egérfélék közé tartoznak a nagyobb testű patkányok is, ahol szintén először a fehér színűek terjedtek el, majd a fekete-fehér csuklyás után számtalan más változat, s ma már nem ritka a kopasz patkány sem. De igazából, ahogy a fehér eger, úgy a laborpatkány sem vált be ideális hobbiállatként, hiszen az egérszag, bárhogy is takarítunk, egy idő után érződik a lakásunkban. A patkányok pedig olykor kiszámíthatatlanok, harapósak. Ráadásul előfordulhat az is, hogy pusztá létükkel ellenállást váltanak ki a környezetünkből.

Bár az egérféléknek az Óvilágban mintegy 540 fajtát ismerjük, rejtett, gyakran éjszakai életmódjuk miatt mégis keveset tudunk róluk. Ismeretes például egy 1990-ben talált egerkoponya, melynek a kutatók a mai napig nem találták meg élő megfelelőjét.

Egy-egy szépen berendezett terrárium előtt hosszasan gyönyörködhetünk ezekben az állatokban, de jellemzően nem lehet őket kézbe venni. Mivel zömmel éjszaka aktívak, s ekkor motoszkálnak, nagy körültekintéssel kell kiválasztani terráriumuk helyét.

Az 1960–70-es években nálunk a hazai fajok tartása virágzott, különösen a törpeeger volt gyakori a terráriumokban. Ezek az apró állatkák, mivel különálló fészket építenek nád- vagy épp kukoricaszárra, nyaktörő mutatványaik közben

farkukkal is kapaszkodnak. Másik előnyös tulajdonságuk társállatként való tartásuk során, hogy rendkívül könnyen szelídülnek. Mellettük a terraristák a pirók- és a güzüegeret tartották, s ritkán tartják még ma is. A hazai fajok előnye, hogy nem hőigényesek, táplálásuk egyszerű, legtöbbször nem védett, ám mégsem ajánlott a természetből befogni őket, hiszen állatról emberre terjedő betegségeket is terjeszthetnek. Legjobb, ha tenyésztőtől vásárolunk.

A múlt század 70-es éveiben a Fővárosi Állat- és Növénykert kisemlőházában tartott egerek szaporulatait a látogatók megvásárolhatták; így juthattak hozzá a magyar egérrajongók az első egyiptomi tuskésegerekhez vagy például a mongol versenyegerekhez. (E fajt régen mongol futóegernek hívták.) Ám sajnos a vérfrissítés lehetősége nemigen volt biztosított, ezért szaporításuk nehézségekbe ütközött, áruk tartósan magas volt. Hogy mekkora értéket képviselt egy-egy tenyészállat, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy e sorok írójának kifizetődő volt 1981-ben az NDK-ba utaznia egy nőstény mongol versenyegerért.

A rendszerváltást követően a határok megnyitásával merőben más helyzet alakult ki: szinte özönlöttek hozzánk a külföldi egzotikus egerek. Tény, ami tény, közülük kevésnek alakult ki hazánkban jelentősebb állománya. Pedig úgy tűnt, hogy például az afrikai versenyegernek vagy a csupasztalpú egernek sikerül megalapozni a tenyésztői bázisát.

NÉPSZERŰ, MERT NEM SZAPORA

Közben a régebben már nálunk gondozott fajok megindultak a házasítás útján. Erre jó példa az egyiptomi tuskéger, mely nevét onnan kapta, hogy farkán, illetve hátán a sünéhez hasonló tuskéket visel, másrészt pedig a tudomány számára először a fáraók földjén írták le a fajt. Ám valójában Észak-Afrika más területein éppúgy előfordul, mint a Közel-Keleten vagy Krétán. Elterjedési területein igen gyakori, a sivatagokban, félsivatagokban éppoly jól érzi magát, mint az emberi településeken. Nem ás járatokat, hanem különféle sziklarepedésekben húzza meg magát, s ha teheti, más rágcsálókat elűz a járataikból, melyekbe be is telepszik. Ezeknek a mintegy 15 centiméter testhosszú állatoknak 5–10 centis a farkuk, s a kifejlett példányok 40–70 grammosak, tehát testesebbek, mint a házieger. Rendkívül jó ugrók, s villámgyorsan futnak, következésképp e szabadulóművészek befogása igen nagy

A házi egeret ma már számos színváltozatban tenyésztik.

kihívás. Ma már a világ számos országában tartják őket terráriumban, így megjelenhettek különböző színváltozataik, példának okáért az aguti, valamint a világosabb krémszínű, sőt a vadas alapon fehér pöttyös is. Közkedveltségük egyik oka, hogy viszonylag kevésbé szaporák, a nőtények 6-7 heti vemhesség után 2-3 teljesen fejlett, azaz szőrös, legtöbbször nyitott szemű egyedeket hoznak világra, melyeket 4 hétig szoptatnak.

A mongol versenyegér szőrös, bojtos farka nem egérszerű, s az állat megjelenése inkább a hörcsögre emlékeztet. Mivel 4-5 óránként pihen, alszik, nappal is gyakran aktív. Táplálásánál vigyázni kell, hogy túl ne etessük, mivel hajlamos az ételmet fölhalmozni egy-egy rejtett „éléskamrában”; ilyenkor gondozója csak azt látja, hogy etetőedénye folyton üres. A természetben nagy kolóniákban él, viszont a szakemberek sokáig nem tudták megfejteni azt a rejtélyt, hogy mely hímeiktől származnak az utódok. Egy-egy üregrendszerben 1-3 felnőtt hím és 2-7 felnőtt nőtény él együtt, de a hímek DNS-vizsgálata alapján bebizonyosodott, hogy a kölyköket nem ők nemzették.

A rejtély kulcsára a fogságban tartott állatok gondozása közben találtak. Fény derült ugyanis arra, hogy a tüzelő nőtények rövid időre elhagyják az üregrendszert, s a szomszédos járatokban lehetőleg nem rokon hímekkel barátkoznak. Majd visszatérve a saját járatrendszerükbe, az utódokat a fiatalok nagybácsijaival nevelik föl.

Ma már a mongol versenyegérnek is sok színváltozata ismert, így nálunk szintén fellelhetők méz-, barack-, sziámi és burmai színű állatok, de olyan nehezen tenyészthető változatok is élnek hazánkban, mint például a *polar fox*. Természetesen a mongol versenyegér esetén is azzal járt a háziasítás, hogy immár gyakrabban fordulnak elő körükben öröklődő beteg-

A mongol versenyegér egyaránt emlékeztet egérre és hörcsögre.

pusú egerek a normál, parlagi típusú mongol versenyegér testnagyságát mintegy 30 százalékkal haladják meg, s nagyszabású versenyeken, kiállításokon mutathatják meg magukat. Itt a kutya- vagy macskabírálatokhoz hasonlóan a testalkatot, a színt és a szőrminőséget értékelik adott pontrendszer alapján.

Az elmúlt évtized végén már nálunk is megkezdődött a szervezett törzskönyvezés, hiszen a jó minőségű „importvonalak” csak így tudják beváltani a hozzájuk fűzött eredményeket, enélkül tenyésztésről nem, csupán szaporításról beszélhetünk.

A CSÍKOS ÉS A MINIATŰR

Sokan csíkos fügegeret először a Fővárosi Állat- és Növénykertben láthattak. E könnyen tartható és tenyészthető, nem bűdös és nem is túlságosan drága állatkák hamarosan nagy népszerűsége tettek szert a hazai kisemlősrajongók taborában.

A nemeket könnyűszerrel meg lehet különböztetni, mivel a hímek heréi jól láthatók. A nőtény 21 napi vemhesség után 2-4 csupasz és vak, mintegy 3 és fél centi hosszú kölyköt hoz világra, melyeken már ekkor látszik bőrük csíkos pigmentáltsága. A fügegerék viszonylag mozgékony állatok; két példánynak legalább egy 80x40x50 centiméteres ketrec vagy még inkább egy jól szellőző terrárium álljon rendelkezésére. Az utóbbi időben az egértartás újból némi lendületet vett Magyarországon. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egyre többen vállalkoznak a világ legkisebb rágcsálói közé sorolt, Afrikából származó apróegerek tartására. A szóban forgó faj a háziegér közeli rokona, s mivel egyedei gyakran nappal is mozognak, könnyen megfigyelhetjük, amint rovarok, apró magvak, illetve más élelem után keresgélnek. Nevüket nem hazudtolják meg, valóban a rágcsálók miniatűrjei, testsúlyuk mindössze 5-6 gramm. Egy hónapos korukban már ivarérettek, viszont az egerek körében aránylag kevés, mindössze 3-5 kölyköt hoznak világra.

Az egzotikus egértartás sokak számára ma már egy tartalmas hobbi, hisz például az etológiai megfigyelések mellett a szintenyésztést is kipróbálhatjuk, gyakorolhatjuk. Egyes egérfajok pedig, amilyen a nálunk még kevésbé ismert sokcsecsű egér is, nagy szaporaságukkal mára leginkább a kigyók vagy a ragadozó madarak alternatív takarmányállataként váltak be.

DR. TÓTH ZSIGMOND

A csíkos fügeger tartása csak tapasztalt állattartóknak ajánlható.

ségek. Így a *colorpoint* példányoknál nem ritka a kölyökkori epilepszia. Ezért ha valaki ilyen állatok tenyésztésére adja a fejét, célszerű alaposan megvizsgálnia a megvásárolandó állat mellett annak szüleit, testvéreit és nagyszüleit is.

Tőlünk nyugatabbra valóságos kultusza van e bájos kisemlősök tartásának. Nagy-Britanniában például Nemzeti Versenyegér Társaság (National Gerbil Society) működik, mely törzskönyvezi is az állatokat. Az úgynevezett show tí-

MAGYAR
TERMÉSZET-
TUDOMÁNYI
MÚZEUM

Hírcsokor a Magyar Természettudományi Múzeumból

Összeállította: Dr. DULAI ALFRÉD

VÁSÁRHELYI TAMÁS KITÜNTETÉSE

A környezetvédelmi világnap alkalmából a Földművelésügyi Minisztériumban rendezett ünnepségen V. Németh Zsolt államtitkár Környezetünkért Díjat adományozott dr. Vásárhelyi Tamásnak, a Magyar Természettudományi Múzeum nyugalmazott főmuzeológusának, egykori főigazgató-helyettesének. A rangos elismerést elsősorban a Herman Ottó-emlékévi szervezése során végzett kiemelkedő tevékenységéért ítelték oda. A kitüntetéshez gratulálunk, s további sikeres munkát kívánunk!

Fotó: zetapress.hu

MÓCZÁR LÁSZLÓ HALÁLA

2015. július 3-án, 101 éves korában elhunyt dr. Móczár László, a Magyar Természettudományi Múzeum hártájszárnyúak gyűjteményének egykori vezetője. Móczár László a tolvajdarazsak, a csempészdarazsak és a bogárölő darazsak nemzetközi hírű kutatója volt, teljes életműve mintegy 230 tudományos cikket ölel fel. Tudományos munkássága mellett kiemelkedő volt ismeretterjesztő tevékenysége is. Számos ismeretterjesztő könyv és cikk megírásával járult hozzá, hogy több felnővekvő generáció ismerje és kedvelje meg a hazai ízeltlábúakat, s ezen keresztül a természet szépségét és változatosságát.

Fotó: Simó Szabolcs

Fotó: Németh Tamás

CSODABOGÁR SZALAMANDRA

Nyár eleje óta a Magyar Természettudományi Múzeum Állattára a Börzsöny szaproxilofág (elhalt fákhhoz kötődő) bogarainak előfordulását kutatja. Az erdőt járva a különféle bogárfajok lelőhelyi adatainak felvételezése közben lépten-nyomon más állatcsoportok képviselőire, többek között hullókra és kétéltűekre is rábukkanunk. Így történt, hogy egyik kiszállásunk alkalmával a lepkegyűjteményben dolgozó kollégánk egy kivételes színű szalamandalárvára lett figyelmes. Mi is tüstént fürkészni kezdtük a patak vizét. Meglepetésünkre a szokványos színű egyedek között valóban egy külön, fehéren „világító” lárvát pillantottunk meg.

A foltos szalamandra (*Salamandra salamandra*) élete – mint a többi kétéltűé is – a vízben kezdődik. A nőstények március-áprilisban hozzák világra az apró lárvákat, melyek csak a nyár végén hagyják el a vizet. Ebben az időszakban figyelhetőek meg a sötét barnásszürkén márványozott, majd később már sárgafoltos lárvák a hideg és megfelelően tiszta, lassú folyású hegyi patakokban.

A hazai kétéltűekről és hullókról szóló szakirodalomban leggyakrabban melanisztikus (sötét színváltozatú) egyedeket jellemeznek, albínó példányokról jóval kevesebb adat áll rendelkezésre. Fehér szalamandalárva megfigyelését hazánkban eddig csak egyszer dokumentálták. Más európai országokban azonban számos albínó vagy pigmenthiányos kétéltűt és hullót figyeltek már meg a természetben – többek között a foltos szalamandra különféle színváltozatait is –, amelyekről külföldi szakkikkekben lehet olvasni. Az általunk talált fehér szalamandalárva a farkán és a hátán sötét foltokat viselt, és szemei is sötétek voltak. E részlegesen albínó jelleget a bőr festékanyagának hiánya okozza. A pigmenthiány a túlélési esélyek tekintetében jobbára hátrányt jelent a normál színű fajtársakhoz képest, ugyanis a különleges színű állatok figyelemfelkeltők, nem csupán a bogarak után kutató lelkes múzeumi dolgozók, hanem a ragadozók számára is.

Magyarországon a foltos szalamandra az összes kétéltű- és hullófajhoz hasonlóan védett, természetvédelmi értéke 50 ezer forint.

SZÓKE VIKTÓRIA

TÖRÉKENY TERMÉSZET – HEREND KINCSEI

Hazánk élővilága még mindig egyedülálló Európában. A magyarországi növény- és állatvilág gazdagsága és változatossága, a kis területen megtapasztalható sokfélesége kiemelkedő értékünk. A Herendi Porcelánmanufaktúra 2001 óta a Magyar Örökség része, 2013-ban pedig a herendi porcelán hungarikum lett. A Magyar Természettudományi Múzeumban (MTM) most találkozunk a kettő: a törékeny porcelán kiemeli a törékeny természet szépségeit. A kiállítás ezt a kettősséget mutatja be, hiszen a herendi porcelánhoz méltó, egyedi értéket képviselnek a múzeumi gyűjteményekben őrzött természeti tárgyak, melyek a hazai élővilág sokféleségének dokumentumai. A porcelánfestők pedig gyakran a természet formakincsét használják fel, hogy kiemelkedő szépségű használati és dísz tárgyakat hozzanak létre.

A természet tisztelete közös, de a megközelítése, az ábrázolás módja különböző. A tudományos illusztrátor tudományos szempontok szerint örökíti meg a természetet. A porcelánfestő a maga művészi eszközeivel a természet szépségeit, sokszínűségét csempészi az otthonokba. A Herendi Porcelánmanufaktúra a londoni világkiállítás (1851) óta „rendszeresen” tervez és készít étkezészeteket az angol királyi háznak, a híres „Viktória” motívum felhasználásával és továbbfejlesztésével. Ezt a fejlődést is bemutatjuk kiállításunkban a 19. századi mintáktól kezdve egészen 2015-ig, a Charlotte hercegnő születése alkalmából készített készletig. Az új időszaki kiállítás szeptember 14-ig tart nyitva a Magyar Természettudományi Múzeumban.

ÁRVA ANITA

Fotó: MTM

A Balaton-felvidék triász időszaki lelőhelyei világhírűek a geológusok körében. Az Északi-Mészköalpokkal szemben itt a kőzetek nem deformálódtak, nem gyűrődtek a magasba, így ősmaradvány-tartalmuk könnyebben vizsgálható. A fossziliák tanulmányozása és publikálása már a 19. század második felében megkezdődött Böckh János révén. Később bekapcsolódott a munkába Edmund von Mojsisovics, a bécsi Földtani Intézet igazgatóhelyettese, aki számos új ammonitesz nemzetséget is leírt a területről; erre a nevek is egyértelműen utalnak (*Hungarites*, *Arpadites*, *Balatonites*). Később a 20. század elején a Lóczy Lajos által irányított Balaton-kutatás négykötetes paleontológiai függeléke foglalkozott a terület triász időszaki ősmaradványaival, több ezer oldalon keresztül. Az 1980-as években kezdődött a Balaton-felvidéki triászfauna újabb intenzív vizsgálata. A rétegtani szempontból alapvetően fontos ammoniteszeket Vörös Attila akadémikus, a Magyar Természettudományi Múzeum Őslénytani és Földtani Tárának korábbi igazgatója publikálta több monográfiában és számos cikkben. A Balaton-felvidék az anisusi és a ladin emeletek határának megvonása szempontjából is kulcsfontosságú terület, a *Balatonites balatonicus* pedig az anisusi rétegek egyik szintjelző faja. Az Aszófótól északra fekvő Farkó-kő a klasszikus lelőhelyek közé tartozik, ahol a réteg szerint végzett új gyűjtések során mintegy 5000 ammoniteszpéldány került elő. A nemzetközileg is rendkívül fontos ammoniteszanyagok részben a Magyar Természettudományi Múzeum, részben pedig a Magyar Földtani és Geofizikai Intézet gyűjteményében találhatóak.

MAGYARORSZÁG ŐSMARADVÁNYAI 6.

Balatonites balatonicus
(Mojsisovics, 1872)

(Aszófő; középső triász;
Magyar Természettudományi Múzeum,
Őslénytani és Földtani Tár gyűjteménye)

Idegenek az odúban

Igaz, még csak szórványosan, de már hazánkban is rendszeres fészkelővé vált néhány olyan récefaj, amely költés idején nem a járhatatlan nádasok mélyén vagy más vízhez közeli alacsony élőhelyen építi fészket, hanem nagyméretű (harkály)odúban telepszik meg.

Kisasszonyréce-gácsér
Vác közelében

Kisasszonyréce-tojó
költőládából távozóban

A kerceréce (*Bucephala clangula*) jégmentes vizeink gyakori téli vendége: csilingelő szárnycsapású tarka csapataival a Duna mentén szinte bárhol találkozni késő ősztől tavaszig, hisz e jobbra északon honos bukóréce a zord idők elől húzódik a számára kiváló adottságú Kárpát-medencébe. Az északi eredetmondák kedves madara ez a – tudományos és régi magyar nevéen is – bikafejű kacska, melynek hímjei fejükön mindkét oldalt jellegzetes foltot viselnek. A kerceréce kizárólagos odúlakó, olyannyira, hogy a számára alkalmas méretű odúkat véső fekete harkály (*Dryocopus martius*) többek között miatta számít erdei kulcsfajnak: e nagy testű harkály jelenléte meghatározza, szabályozza egy adott területen a kercék költőállományát is.

A fekete harkály odúja nem helyezkedik el alacsonyan, általában 7-8 méter magasan vési – akár több bejárattal, gondolva legfőbb szőrmés predátorára, a nyusztra (*Martes martes*), mely gyakorta bukkan fel hívatlan vacsoravendégként. Az elhagyott harkályodút a tojó kerceréce tavasszal birtokba veszi, s itt költi ki akár tucatnyi tojását. A fiókák, bár még további két hónapig a szülői gondoskodásra vannak utalva, fészekhagyók, így a kikelés után szinte azonnal „vízre szállnak”. Mindezt akár lehetne szó szerint is érteni, ha a kiska-

csáknak nem lenne oly fejletlen a tollazatuk, s tudnának repülni. Ám mivel ez az adottságuk még hiányzik, ugyanakkor nincs más megoldás (az odút mielőbb el kell hagyniuk), a kiskercék egy igen bátor ugrással „jönnek világra”. Az esést tompítja könnyű testük és a maguk elé tartott, fejlett úszóhártyákkal ellátott lábuk, de azért sérülések előfordulhatnak. Mindenesetre a természet bölcsessége folytán még így is kevesebb a veszteség, mintha kitett helyen lenne a fészek, vagy ha sokat kellene időzni az odúban.

A kerceréce hazai fészkelését mind ez ideig egy esetben sikerült bizonyítani: 2002 folyamán a Sajó mentén került elő egy tojó, mely öt kis fiókát vezetett.

LEBUKTAK

A nagy bukó (*Mergus merganser*) megjelenéséről és hazai terjedéséről már megemlékeztem e lap hasábjain (I. évf. 3. szám). E közepes termetű, színes madarat a fogascsőű récék közé sorolják, tudniillik hosszú, horogban végződő csőrén fogszerűen sorjáznak a halfogást segítő szarutüskék.

Az előző fajhoz hasonlóan kivált a téli időszakban mutatkozik nálunk, s bár a nagyobb víztesteken régen is gyakran lehetett látni (február-március táján) párba szakadó példányokat,

bizonyított költése először 2004-ben volt a Dunakanyarban. Itt az elmúlt tíz évben növekvő állománya van jelen (idén láttunk 37 példányból álló „óvodát”, amely minimum öt fészkaljnnyi fiókát jelent), míg másutt (pl. a Felső-Tiszán vagy a Duna alsó szakaszán) a korábbi próbálkozások ellenére sincs sikeres költése.

Furcsa látvány a lombfakadás idején fészkelőhelyet kereső tojó, amint az ártéri ligeterdők nagy fűz- és nyárfáinak kikorhadásait, letörött ágcsontjait vizsgálja szakértő szemmel, hogy megfelelő fészkelőhelyre leljen. A lombkoronában mozgó, imitt-amott megülő szárnyas még a hozzá nem értők számára is szemet szúr: ilyen típusú madár felbukkanását nem ebben a közegben várja az ember... Mindenesetre évről évre sikerrel fészkelnek a nagy bukók, s a fiókák sikeres fölnevelődéséhez az a szokás is hozzájárul, hogy egy-egy tojó nem külön vezeti a fészekahagyó (a kercékhez hasonlóan odúból vagy koronatorédekből előugráló) fiókákat, hanem több család összeáll, s együttes védelem mellett tereli az „óvodásokat”. Ez nagyban csökkenti az ún. predációs nyomást, azaz a ragadozók sokkal kisebb sikerrel tudnak egy-egy ilyesféle csapatból zsákmányolni.

Két hónappal később (nálunk jellemzően július végére) a fiókák már teljesen röpképesé válnak, az „óvoda” felbomlik, s elkezdődik az „iskola”, amely egy másik életszakaszba vezeti a fiatal madarakat.

Kerceréce gácsérja a Dunán

A közeli rokon kis bukó (*Mergus albellus*) jellemzően északi elterjedésű, de mivel csekély számban Romániában is költ, nem volt váratlan hazai megtelepedése. Noha korábban a Duna mentén voltak nyári megfigyelései, melyek közvetlenül esetleges fészkelésére utaltak (pl. legutóbb 2011 május-júniusában egy röpképes, egészségesnek tűnő hím tartózkodott huzamosabb ideig Vác közelében), bizonyított költése a

Tisza középső szakaszán volt, ahol tavaly került elő egy tojó négy kicsi fiókéval. E faj is odúlakó, de előszeretettel telepszik meg a tavak környékén kihelyezett mesterséges költőládákban, nagyméretű odúban. Ezeket a skandináv területeken elsődlegesen a kercerécék számára helyezik ki, ám mivel a két faj közötti méretkülönbség elhanyagolható, sokszor a vehemensebb kis bukók foglalják el sikerrel a fészkelőhelyet. Mindamellert ez a remek kis réce Európában erősen apadó állománnyal van jelen, így sajnos nem várható, hogy rendszeres fészkelővé válik vizeinken.

Kisbukó-pár a Dunán

CSODÁLATOS MANDARIN

Kakukktojásként említhető két olyan – az *Aix* nemzetségbe tartozó – récefaj, melyek ugyan más kontinensekről származnak, de az embernek köszönhetően hazánkban új otthonra leltek.

A Kína és Japán területén honos mandarinréce (*Aix galericulata*) parkokba betelepített állományai ma már számottevő mértéket értek el Nyugat-Európában, ahol e csinos, ám rámenős kis récék a „vadonba” is bevették magukat. Elfoglalnak szinte bármilyen odút, amelybe beférnek, sokszor az őshonos madárfajok fészkelési lehetőségeit csökkentve. Nálunk néhány helyen észlelték már fészkelésüket, de ezek a legtöbb esetben gondozott parkok tavain következtek be.

A közeli rokon kisasszony- vagy karolinai réce (*Aix sponsa*) viszont Észak-Amerikából indult el (ha nem is önszántából) hódító útjára. A díszréceket kedvelők előszeretettel tartják, így nem csoda, hogy Európa több országában már természeteszerű élőhelyeken is felbukkan. Hazánkban szintén több helyütt került távcső elé, s csak idő kérdése, hogy valamely odútelep méretesebb költőládájából mikor fog egy tojó fiókákkal távozni...

SELMECZI KOVÁCS ÁDÁM

Fiókákat vezető (óvodázó) nőstény nagy bukó

A Tower négy lábú rabjai

Az 1078-ban alapított londoni Tower, mely több épületből álló tágas erődítmény a Temze folyó mellett, eredetileg királyi palota, fegyverraktár és a fővárost védő várpalota szerepét töltötte be, később börtönként is szolgált.

A Towerben azonban nem csupán főurak és hölgyek raboskodtak, hanem hosszú évszázadokon keresztül vadállatok is, melyek e létesítmény – s nem kevésbé az aktuális uralkodó – gazdagságát, fényét voltak hivatottak magasabbra emelni. A menaszéria kizárólag bemutatói jelleggel létezett, s mi tagadás, nem nagyon értettek a többnyire egzotikus állatokhoz a gondozók. Honnan is érthettek volna? A leghalványabb sejtelmük sem lehetett arról, hogy ételben-italban, elhelyezésben milyen alapvető igényekkel rendelkeznek a különböző fajokhoz tartozó példányok. Így aztán időszakonként elhullottak a szakszerűtlen ellátás miatt. Egyes vélekedések szerint ezt a korai angol állatkeretet 1204-ben, a hírneves Oroszlánszívű Richárd öccsének, a sokkal jelentéktelenebb Földnélküli János királynak az uralkodása idején alapították. Lakóit pedig a még régebben, I. Henrik nevével jelzett korban, 1125-ben létrehozott, Oxford közeli állatkertből hozták át.

HARAPÓS NÁSZAJÁNDÉK

Más források ellenben némileg későbbi nyitódátumot adnak meg. Azokban az 1235-ös esztendő szerepel, mikor is III. Henrik király esküvői ajándék gyanánt három oroszlánt (vagy leopárdot) kapott ajándékba II. Frigyes német-római császártól. S ezeket a nagyragadozókat aztán ünnepélyesen a Towerben helyezték el. 1264-ben kerültek át az addigi talán szűkebb ketreceikből a nyugati kapu melletti torony-

Néró, a Szenegálból érkezett oroszlán

ba, melyet eztán Lion Towerként emlegettek, emlegetnek. A szóban forgó adat megerősíteni látszik az ajándék állatok oroszlán mivoltát. De csak látszik, mert az is könnyen elképzelhető, hogy már nem ugyanazon példányokról van szó. Lévéen eléggé valószínűtlen, hogy a kifejlett páros huszonkilenc esztendeig (!) sínylődött volna a szűk helyen, meglehetősen otromba, szakszerűtlen ápolás mellett. Alighanem ezek később beszerzett oroszlánok lehettek; egyikük koponyája a mai napig fennmaradt. Elhullásának idejét szénizotópos vizsgálattal állapították meg, s ez 1280 és 1385 között következett be. A bő határértékek miatt persze akár harma-

dik, negyedik, ötödik generációs oroszlánszállítmány is szóba kerülhet. Ilyen körülmények között ugyan szaporodhattak, de a kölyköket aligha tudták felnevelni. Mindenesetre ez a legrégebbi oroszlánmaradvány Nagy-Britanniában, ami azért nem kis dolog! (Találtak egy másik oroszlánkoponyát is, melynek korát 1420 és 1480 közé teszik.)

Szintén III. Henrik, immár 1252-ben, egy megtermett jegesmedvével gyarapíthatta állatgyűjteményét. A fehér mackót Haakon norvég királytól kapta. Állítólag olykor-olykor ki is engedték, szabadon fürödhetett a Temzében, s halakat is fogott. A legnagyobb termetű állat 1255-ben, IX. Lajos francia

Az egyik legnépszerűbb látványosság, a majomszoba

Thomas Rowlandson alkotása (1799)

A birodalom és a hollók

Fogoly vadállatokon kívül persze – a kisebb élőlényeket nem számítva – laktak, laknak a Towerben háziegerek, vándorpatkányok, elvadult házigalambok, az ezek számát tizedelő macskák, s ami a legérdekesebb, hollók is. Jelenlétük egyedül II. Károly királyt (uralkodásának ideje 1660–1685) zavarta, ugyanis odapiszkítottak az udvari csillagász hosszú távcsövére. Ezért hamarosan kiadta a parancsot, hogy haladéktalanul távolítsák el a „gyászmadarakat”, amire mégsem került sor, mert a király közben meggondolta magát. Tudomást szerzett ugyanis a legendáról: ha nem marad holló a Towerben, akkor elpusztul a híres épületegyüttes, vele London és az egész birodalom. A király nem akarta kihívni maga ellen a sorsot, élénken élt még emlékeiben a nap, mikor apját, I. Károlyt 1649-ben egy fejjel megrövidítették... Tehát a hollók továbbra is ott maradhattak, s inkább a csillagvizsgálót helyeztette át Greenwichbe.

Jobbára egy időben 3-4 hollópár lakott, lakik a Towerben. Mindössze egyetlen időszak volt – a második világháborúban Londont érő bombázások következtében –, amikor egyetlen példány kivételével eltűntek a madarak. 1946-ban pedig azt vették észre, hogy már az sincs ott. Sir Winston Churchill utasítására sürgősen hozattak több pár hollót is. Jóllehet aki babonás, igazolva láthatja a jövődölést, mivel a rövid kiesés, „hollótlanság” is sokat számított: bár a Tower nem dőlt össze, az angol gyarmatbirodalom hamarosan romjaiban hevert. Ezen már az új madarak sem tudtak segíteni. 2006-ban, a madárinfluenza hírére ugyan zárt helyre kerültek, de még ugyanazon év augusztusában újra birtokba vehették a Tower tágas udvarát. Gondozójuk az egyik *yeoman* (testőr), akit a Ravenmaster (kb. a hollók ura vagy a hollók mestere) címmel jelölnek. A madarak szárnytollait manapság rendszeresen megkurtítják, így nem tudnak elrepülni.

király jóvoltából érkezett a Towerbe, ezt az afrikai elefántot aztán sokan megcsodálták. Persze, korántsem lehetett hosszú életű. Majd a rendkívül művelt I. Jakab király idejében, egész pontosan 1623-ban került az állatsereglethez újabb példány, melynek származása nem ismert. Meghökkenítő, de hitelt érdemlő korabeli feljegyzések szerint nemcsak vizet kapott inni, hanem egészen az elpusztulásáig naponta kb. 4,5 liter – bort! Ám előfordult rendszeresen sörrel itatott zebra is, az egyik struccnak pedig aggályosan kiszámolt nyolcvan vasszőget (!) tálaltak egyéb eledeléhez, minden álló nap. Ezeket a hosszú nyakú nagy madár lelkiismeretesen fel is csipegette, gondozói örömeire, akik talán úgy vélték, kiemelkedő mennyiségű vasra van szüksége a szervezetének. Az oroszlanokat, más ragadozókat legalább birkahússal etették, bár változatos étkeztetésre náluk se nagyon törekedtek. Nyilvánvalóan az ilyen régies gondolkodás, tévhitek, minimális tudás mellett elég nehezen lehetett fenntartani e korai állatkertet. Hiszen a vadállatok ellátása, nemkülönben elhelyezése, napi foglalkoztatásuk hiánya – mai szemmel nézve – egyenesen katasztrófális volt. Annak ellenére, hogy egyetlen forrásban sem szerepel a gondozók brutalitására utaló nyom, és más ellenszenves tulajdonságuk sem. Alkalmassint az akkori átlagnál nem voltak rosszabb vagy ostobább emberek, szerették a rájuk bízott vadállatokat. Csak éppen saját korabeli tudásukkal nem sokra mentek, hogy kedvezőbb életfeltételeket teremtsenek számukra.

Harry, a tigris

JÖHET A NAGYÉRDEMŰ!

I. Erzsébet angol királynő uralkodása (1558–1603) alatt és után alkalmanként már a nagyközönség számára is megnyitották az állatkertet, mely minden biztonnal túlnyomórészt egzotikus vadfajokat mutatott be. Ebből adódóan néha balesetek is előfordultak. Például feljegyezték, hogy egy fiatalasszony, Mary Jenkinson 1686-ban túl közel merészkedett a Tower oroszlanjaihoz. Kedvesen-butuskán megcirógatta az egyik nagymacska mancsát, mire az durván hozzákapott a hölgy karjához, lerántva a bőrt és húst a csontokról. S noha az orvos hamar amputálta a megsérült testrészt, nem sokkal később Mrs. Jenkinson mégis elhalálozott; valószínűleg vérmérgezés végzett vele.

Az 1780-as esztendőben egy közelebről nem meghatározott fajú vidám majomcsapatot egy tökéletesen bebutorozott szobába költöztettek. A látogatóknak így nevelésesebb látványt nyújtottak, hiszen saját maguk karikatúráira emlékeztette őket a majmok furcsa csetlése-botlása, eléggé gátlástá-

Matthew Paris rajza

lan viselkedése emberi környezetben. Megmaradt az emléke egy rendkívül ügyes leopárdnak is, amelynek fő szórakozása a látogatók esernyőjének, napernyőjének, sétatotjának vilámgyors megkaparintása volt. Az egyik pillanatban még nyugodtan hevert a vackán, ám amikor kicsit közelebb ért a gyanútlan szemlélő a ketrechez, káprázatos fürgeséggel kinyúlt a mancsával, s magához rántotta annak esernyőjét. Mindazonáltal az állatok ellátása, mint fentebb utaltam rá, századokon át kifejezetten rossz volt. Némely évben egymás után sorra hullottak el a különböző fajok példányai. Ilyen téren a legrosszabb emlékünek kétségkívül 1821 bizonyult, amikor összesen csak négy oroszlan, két leopárd, egy grizzly, valamint egy tigris maradt életben. Szerencsére egy évre rá kivételes tehetségű új ápolót alkalmaztak – név szerint Alfred Copsot –, aki megfordította az irányt. Alig néhány esztendő leforgása után már hatvan különböző faj kétszáznyolcvan képviselőjét tudták bemutatni, melyek – a körülményekhez képest – a létező legszakavatottabb ápolásban részesültek. E felívelés dacára, talán a helyhiány miatt, úgy

A Tower ketrecei 1779-ben

Ismeretlen művészek grafikái

döntöttek az illetékesek, hogy megszüntetik a Tower híres állatkertjét. 1830-ban a legtöbb lakót átköltöztették a Regent's Parkban helyet kapó London Zoo-ba. Öt esztendővel később pedig teljesen bezárták a létesítményt. A még ott lévő állatokat egy cirkusz vásárolta meg.

KOVÁCS LÁSZLÓ

Küzdelem az állatokért

PUSZTÍTÓ ÁRVÍZ AZ ÁLLATKERTBEN

Június közepén megdöbbentő képeket közöltek a hírműsorok szerzte a világon a tbilisi állatkertet ért katasztrófáról. Egy hirtelen jött áradás csaknem az egész kertet elöntötte, rengeteg kárt és számos állat pusztulását okozva. Sőt, még az állatkert dolgozói között is volt, aki odaveszett a természeti katasztrófában.

Fotó: Tbiliszi Állatkert

Tbiliszi, a grúz főváros 1927-ben alapított állatkertjének idén nyáron története egyik legdrámaibb eseményével kellett szembenéznie. Június 13-áról 14-ére virradó éjszaka ugyanis a Vere folyó felső szakaszán óriási felhőszakadás volt, mellyel Akhaldaba falu térségében egy nagyobb földcsuszamlás is együtt járt. A Vere folyó ugyan hozzávetőleg olyan hosszú, mint a Gödöllő mellett eredő Rákos-patak, ám sokkal több víz folyik benne, hiszen a Kis-Kaukázus oldalából rohan Tbiliszi felé, ahol végül beleömlik a grúzoknál Mtkvari néven ismert Kura folyóba. Nagyobb áradások idején a Vere egészen félelmetessé válik. Ráadásul az utolsó néhány száz méternyi szakaszon, a tbilisi Hősök tere környékén a folyó a föld alá van kényszerítve, s az adott keresztmetszet csak korlátozott mennyiségű víz átfolyását engedi. Sőt áradás idején a rengeteg uszadék megakadva el is torlaszolja a víz útját. A fedett folyószakasz bejárata épp az állatkert mellett található, áradáskor tehát a sok víz, melyet az alagút nem tud befogadni, más utat keres, méghozzá épp a kert területén keresztül. Nem is ez volt az első alkalom, hogy a Vere áradása érintette az állatkertet (1972-ben is elöntötte a víz a terület alsó részét), de ilyen nagy pusztításra még soha nem került sor.

Az intézmény dolgozói közül hárman is életüket veszítették az áradás következtében: ők mind a kert területén laktak szolgálati lakásban. Az állatok közül mintegy ötven egyed saját férőhelyén fulladt a vízbe.

KISZABADULT ÁLLATOK

További harminc-negyven jószág pedig kijutott a kifutójából, sőt, a kert területéről is, részben a sodrás miatt, részben pedig azért, mert a kerítések is tönkrementek. Néhány állatot elvitt a víz, közülük kettő-három nem is került elő többé, de például egy pápaszemes pingvint utólag megtaláltak hatvan kilométerrel lejjebb, ahol a Kura folyó eléri az azerbajdzsáni határt. A kiszabadult állatok nagy része Tbiliszi város utcáin bókászott, többnyire a kerthez közel eső Hősök terén, a szomszédos közlekedési csomópontnál és a környező lakónegyedekben. Az intézmény munkatársai természetesen azonnal befogócsapato-

kat szerveztek, altatópuskával felfegyverkezve, s számos állatot biztonsággal sikerült is befogniuk. Például a Beglar nevű népszerű vízilovat, mely egy több felüljáróból álló közlekedési csomópontnál tűnt föl. Olyan sok volt azonban a befogandó állat, hogy némelyiküket nem sikerült időben kézre keríteni. A veszélyes helyzetek kialakulásának megelőzése érdekében ugyanis a hatóságoknak jó néhány állatot golyós puskával kellett kilőniük. Még ennek ellenére is előfordult olyan baleset, melynek során az egyik kiszabadult tigris halálos sérüléseket okozott egy környékbeli lakosnak. A tbilisi állatkert összesítése szerint mindent egybevéve hatvanhat állat pusztult el az áradás során, közülük tizenhat a kert területén kívül.

MI LESZ AZ ÁLLATKERTTEL?

Az életben maradt jószágok e sorok írásakor már mind viszszerültek a kertbe. Sok esetben persze ideiglenes férőhelyre, hiszen a rengeteg sár és iszap, mellyel az áradás a létesítményt beborította, egészen elkésztető állapotokat okozott szinte a teljes területen. Természetesen a raktározott takarmány is tönkrement, így a legelső feladat a megmaradt állatokról való legalapvetőbb gondoskodás, valamint a romok eltakarítása, a férőhelyek rendbehozatala volt. A legsürgetőbb kiadások fedezésére közadakozási programot is szerveztek. Eddig 24 ezer larit, azaz hárommillió forintot gyűjtöttek össze, de a szükséges összeg – legalábbis az, amelyet ily módon szeretnének összegyűjteni – ennek nagyjából az ötszöröse lenne.

Ami a kármentés legfontosabb teendőin túlmutató, jövőbeli teendőket illeti, a tbilisi állatkert előtt két út van. Az egyik lehetőség, hogy ugyanezen a helyen fejlesztik tovább az intézményt, ám akkor a jövőben is számítani kell az esetleges árvizekre. A másik elképzelés, mely valójában már 2012-ben is felmerült (csak akkor forráshiány miatt nem került rá sor), hogy az állatkert elköltözzön a várostól keletre eső, a helyiek által csak Tbiliszi-tengernek nevezett víztározó mellé, egy közel negyvenhektáros új területre.

HANGA ZOLTÁN

Jane Goodall Budapesten

Harmadízben látogatott el a Fővárosi Állat- és Növénykertbe dr. Jane Goodall, a világhírű főmőlőskutató, etológus és természetvédő. Sajtótájékoztatót tartott, felavatta a dr. Teleki Géza munkásságáról szóló táblát, konzultált a kert vezetőivel, s előadást tartott a hazai szakmai közönségnek.

Az emberszabású majmok vagy akár a természetvédelem iránt érdeklődő emberek számára Jane Goodall neve nemcsak közismertnek, hanem valóságos fogalomnak számít. A világhírű etológus egyike volt annak a három kutatónak, akik a néhai Louis S. B. Leakey biztatására az ember legközelebbi rokonainak természetbeni életét kezdték kutatni. Birute Galdikas az orangutánok, Dian Fossey a gorillák, Jane Goodall pedig a csimpánzok életét tanulmányozta az állatok természetes élőhelyén.

Dr. Goodall volt az első, aki a tanzániai Gombe vidékén élő csimpánzokat kutatva megfigyelte eszközhasználatukat és számos más viselkedési sajátosságukat. Megfigyelései (melyek például *Az ember árnyékában* címmel magyarul is megjelent könyvben olvashatók) ma is alapvetőek legközelebbi rokonainkkal kapcsolatos ismereteinkben. A csimpánzok életével, viselkedésével kapcsolatos kutatások közben természetesen nap mint nap szembesült azokkal a nehézségekkel, amelyek miatt az emberszabású majmok vadonbeli állománya folyamatosan csökken és egyre inkább veszélyeztetetté válik. E felismerés tette Jane Goodallt fáradhatatlan természetvédővé.

Persányi Miklós főigazgatóval a Dr. Teleki Gézáról szóló tábla avatásán.

Vezető szerepe volt Gombe térségének nemzeti parkká nyilvánításában, s az általa alapított központ ma is a vadonban élő csimpánzok legfőbb kutatóhelye. Emellett 1977-ben életre hívta a Jane Goodall Intézetet a csimpánzok és élőhelyeik védelme érdekében. Ma a világ 24 országában – köztük Magyarországon – működik ilyen intézet, a globális hálózat pedig száznál is több országra terjed ki.

1991-ben dr. Goodall elindította a Roots & Shoots környezeti nevelési programot, melynek keretében hazánkban is létrejött a Rügyek és Gyökerek Egyesület. A program részeként elsősorban a gyerekekhez, fiatalokhoz kívánnak szólni, célkitűzése pedig – Jane Goodall megfogalmazásában – egyszerűen az, hogy jobba tegyék a világot az emberek, az állatok és az egész környezet számára.

Dr. Goodall évente mintegy háromszáz napot utazik, s szerete a világon igyekszik felhívni az emberek figyelmét a természetvédelem fontosságára. Magyarországon is többször járt már, s számos telt házas előadást tartott az érdeklődő közönségnek. Idei látogatására június 15-én és 16-án került sor a magyarországi Jane Goodall Intézet szervezésében. Programjának részeként mindkét nap késő délután egy-egy előadást tartott a MOM Kulturális Központban, s egyben bemutatta *A remény magvai* című új könyvét is.

Budapesti látogatásának részeként dr. Jane Goodall egy délelőttöt töltött a Fővárosi Állat- és Növénykertben. Itt került sor a látogatás hivatalos sajtóeseményére is, de előtte megbeszélést folytatott főigazgatónkkal, prof. dr. Persányi Miklóssal, dr. Sós Endre főállatorvossal, illetve Vidákovits Istvánnal, az emberszabású majmok tartásáért is felelős szakmai vezetővel. A megbeszélések során szóba került az állatkert fejlesztése is, amelynek részeként intézményünk újra foglalkozna csimpánzok tartásával, s megvitatták, hogy mi lenne a legalkalmasabb elhelyezés a jövőbeli csimpánzok számára. Az állatkerti látogatás részeként dr. Goodall egy zártkörű szak-

Teleki Géza (1943–2014) a széki Teleki grófi család sarja volt, ő maga pedig annak a gróf Teleki Pálnak az unokája, aki 1920 és 1921 között, majd 1939-től 1941-ig volt a Magyar Királyság miniszterelnöke (tragikus halála jól ismert a történelemből). Teleki Géza Kolozsvárott született, de családja csakhamar elhagyta Magyarországot, így tanulmányait az Egyesült Államokban végezte. Louis Leakey kezdeményezésére Afrikában kezdett kutatni. 1968-tól 1971-ig épp a tanzániai Gombében dolgozott, ő készítette az első térképet a területről, s különösen a csim-

pánzok húsevését tanulmányozta. Természetvédőként vezető szerepe volt az Outamba-Kilimi Nemzeti Park létrehozásában Sierra Leone területén. Több ízben dolgozott együtt Jane Goodall-lal, s igen elismert volt a természetvédők körében. Saját magát is inkább természetvédőként, s nem kutatóként határozta meg. Életének utolsó éveiben visszatért Magyarországra, ám a róla és munkásságáról szóló könyv megjelenését – mely *Egy Teleki gróf Afrikában* címmel tavaly látott napvilágot Hulej Emese tollából – már nem érthette meg.

mai előadást is tartott a hazai állatkerti szakemberek, állatorvosok, zoológusok és természetvédők részére.

Jane Goodall egyébként nem először járt a magyar főváros állatkertjében, hiszen már 2004 decemberében és 2008 februárjában is felkereste intézményünket.

A június 15-én, hétfőn megtartott sajtóesemény részeként

avatták fel azt az ismertetőtáblát is, mely dr. Teleki Géza életével és munkásságával ismerteti meg a látogatókat. A táblát Teleki Géza özvegye és fia – Heather McGiffin és Aidan Teleki – Jane Goodall-lal közösen avatták fel az emberszabású majmok otthonául szolgáló állatház nézőterén.

HANGA ZOLTÁN

► KITEKINTŐ

Fotó: Kovács Gyula

A hosszúorrú patkánykenguru és a kurtafarkú kenguru gyakori áldozata a kóbor macskáknak.

Fotók: Kovács Zsolt

Macskák milliói

Az ausztrál szövetségi kormány a közel-múltban arról döntött, hogy a következő öt évben kétfélmillió macskát irt ki. Mielőtt az állatvédők felkapnák fejüket: mindez jóval több és jóval értékesebb faj – kétfélmilliót messze meghaladó – egyedének védelmét szolgálja. Az egyedülálló erszényesfauna 29 kipusztult fajából 28 esetben játszottak szerepet az elvadult házi kedvencek. Ma is ők jelentik a legnagyobb veszélyt a még létező, érzékeny fajokra nézve. A jelenlegi, 20 millió cicus napi 75 millió (!) őshonos állattal végez naponta. Meg is született a rendelet, miszerint mérgezett csalétket vetnek be, sőt telefonos alkalmazás segíti a lakosokat, hogy a szabadon vadászó macskák „uralta” területekről információt szolgáltatthassanak.

Igen tanulságos lenne a hazai cirmosok okozta károkról is egy hasonló öszszesítés. Míg nincs ilyen, csak a távolból helyeselhetünk az ausztrál környezetvédelmi miniszternek, aki kulcsfontosságú lépésnek tartaná az ivartalanítás, a tartási körülmények és a chipbeültetés törvényi szabályozását is. (Forrás: MTI)

CSUKLYÁS CERKÓFOK ELŐSZÖR BUDAPESTEN

Újabb érdekes állatokkal, csuklyás cercófokkal gyarapodott a Fővárosi Állat- és Növénykert. Három állat érkezett Budapestre, egy Lyonból, egy az ugyancsak franciaországi La Palmyre-ből, egy pedig a svédországi Eskilstunából. Az állatok május végén, illetve június elején érkeztek meg, de az első heteket – természetesen – a karanténállomáson töltötték. Most azonban már a közönség is láthatja őket, bár az állatok összeszoktatása még folyamatban van. Mindhárom állat hím, intézményünk ugyanis egyelőre egy legénycsapat elhelyezésével vesz részt a faj állatkerti tenyésztésprogramjában. A Svédországból érkező Burundi a legidősebb köztük, 2007. március 19-én született San Diegóban. Onnan először Edinburgh-ba került, majd 2011-ben költözött tovább Eskilstunába, ahonnan aztán hozzánk szállították. A La Palmyre-ből érkező állatot gondozóink Kongónak nevezték el. 2007. december 28-án látta meg a napvilágot, s azóta most először váltott lakóhelyet. A Lyonból Budapestre kerülő Fozea 2010. április 19-én jött világra a skóciai Edinburgh állatkertjében, majd öt hónapos korában került Franciaországba. A három cercóf jelenleg a Madagaszkár-ház végében lakik.

A csuklyás – vagy másként nyerges – cercóf (*Cercopithecus lhoesti*) Afrikában, a Kongó-medence északkeleti részén őshonos. Vadon élő állományai a Kongói Demokratikus Köztársaság, Uganda, Ruanda és Burundi területén fordulnak elő. Általában erdős területeket részesít előnyben: néha az alacsonyabban fekvő területeken is megtalálható, de inkább a trópusi erdőségekkel borított hegyek közt, 2500 méteres tengerszint feletti magasságig találkozni vele. A nőstények 2–4 kilogrammosak, a hímek 6 kilósra is megnőhetnek. A faj egyebek mellett arról is nevezetes, hogy az óvilági majmok között csaknem egyedülként kapaszkodófarokkal rendelke-

zik. A csuklyás cercófok kisebb csoportokban élnek, jobbra a talajszinten közlekedve kutatnak táplálék után. Étlapjukon főként növények, gyümölcsök, levelek és hajtások szerepelnek, ám nem vetik meg a gombát sem, sőt, időnként apróbb állatokat, rovarokat, gyíkokat, madárfiókákat is elfogyasztanak.

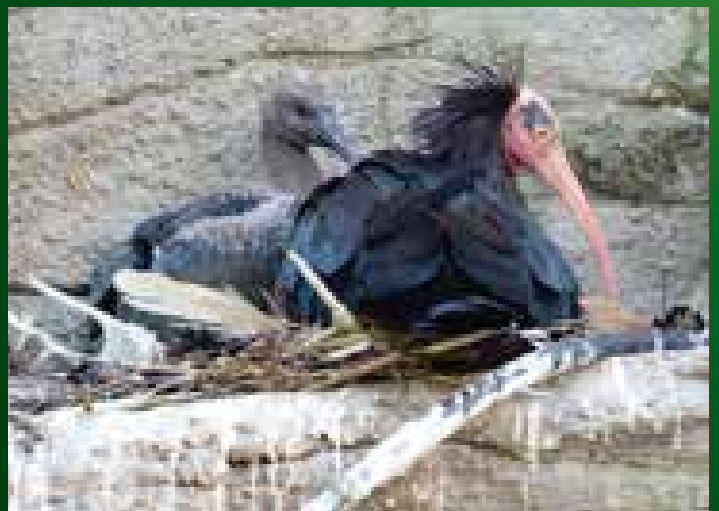
A faj vadonbeli állománya sajnos csökkenőben van, részint az erdőirtás és a mezőgazdasági művelésbe vont területek terjeszkedése miatt, részint pedig azért, mert a cercófokra számos helyen vadásznak csapdákkal és vadászpuskával egyaránt. Az Európai Állatkertek és Akváriumok Szövetsége (EAZA) ezért tenyésztésprogramot tart fenn a csuklyás cercófok állatkerti szaporításának összehangolása érdekében. E tenyésztésprogramban szükség van olyan állatkertekre is, amelyek vállalják legénycsapatok elhelyezését. Első lépésként a mi állatkertünk is erre vállalkozott.

TARVARJÚFIÓKÁK

Állatkertünkben komoly hagyományai vannak a tarvarjak szaporításának. Jóllehet tavaly nem keltek ki fiókák, a megelőző négy év mindegyikében volt szaporulat, sőt, még a múlt évtized derekán is rendszeresnek számított a „gyermekáldás”. Épp a kikelő és fölcseperedő fiókák tették lehetővé, hogy az elmúlt öt esztendőben összesen tizenhét tarvarjat tudtunk küldeni más, a tenyésztésprogramban velünk együtt részt vevő állatkerteknek.

Idén két fióka kelt ki a tojásból. Kezdetben persze nem sokat lehetett látni a jövevényekből, de méretük június végére már majdnem megközelítette a felnőtt madarakét. Tollazatukból azonban még világosan látszik, hogy fiatal, idei kelésű állatokról van szó. Tarvarjú-kolóniánk a keselyűröpdében látható. A fiókákat a koronás darvak által is használt kifutórészre tekintő műsziklafal egyik párkányán érdemes keresni, a röpde és a Xántus János-ház közötti (az oroszlánfókáktól a kenguruk felé vezető) sétány felől nézve.

A tarvarjú (*Geronticus eremita*) nem a varjakkal, hanem az íbiszfélékkel áll rokonságban. Eredeti elterjedési területe Észak-Afrika, Kis-Ázsia, a Közel-Kelet és Dél-Európa mellett Közép-Európa egy részét is magában foglalta. A neves svájci reneszánsz természettudós, Conrad Gessner az 1550-es években még hazája madárfaunájához számlálta ezt a különös madarat, sőt, Herman Ottó szerint a középkorban még

Magyarország területén is előfordultak tarvarjak. Mára csak Marokkóban, illetve Szíriában maradtak fenn vadon élő populációk, illetve Törökországban is fellelhető egy félvad állomány. A kritikusan veszélyeztetett madárfaj állatkerti szaporítása szerencsére sok okot ad a bizakodásra. Olyannyira, hogy Spanyolországban és Ausztriában, ahol a múltban élt e faj, sikerrel próbálkoznak állatkertben kelt madarak visszatelepítésével. Mi több, már a Budapestben kelt madarak között is akadt példány, melyet a visszatelepítési program keretében szabadon engedtek.

ORMÁNYOSMEDVE-KÖLYKÖK

Öt ormányosmedve cseperedik állatkertünkben. A kicsik még június elején születtek, júliusra azonban már elérték azt a fejlettséget, amikor a nagyközönség is jól láthatja őket. Azt azonban e sorok írásáig sem sikerült kfigyelni a gondozóknak, hogy a jövevények milyen neműek. Az anyaállaton kívül a kifutóban lakó másik két felnőtt nőstény is gondozza a kölyköket, így igazán nagy figyelem övezi őket. A hol hancúrozó, hol egy kupacban szunyókáló apróságok nagyon népszerűek a közönség körében, hiszen az ormányosmedvék eleve kedves külsejűek, a kölykök pedig a – mindennapi szóhasználatban mostanában polgárjogot nyerő – „szupercuki” jelzöt is kiérdemlik. A kis ormányosmedvék az Ausztrál-ösvény szomszédságában található kifutóban tekinthetők meg.

Az ormányosmedvék – más néven koátik – a mosómedvefélék családjába tartoznak. A természettudósok négy különböző fajukat tartják számon, melyek közül állatkertben legtöbbször a vörösorrú koátival (*Nasua nasua*) lehet találkozni – ez a faj látható nálunk is. A nőstények hetvenhét napos vemhesség után hozzák világra utódaikat, számuk ellésenként 2–7 között változik. Az újszülöttek vakon és meglehetősen fejletlenül jönnek világra, az első hetekben anyjuk egy kellően védett fészekbe, odúba vonul vissza velük. 4-6 hetes korukra azonban a kicsik már eléggé fejlettek ahhoz, hogy a külvilággal is megismerkedjenek. Az ormányosmedvék élettartama a természetben átlagosan hét év, állatkerti körülmények között viszont ennek kétszerese sem számít ritkaságnak.

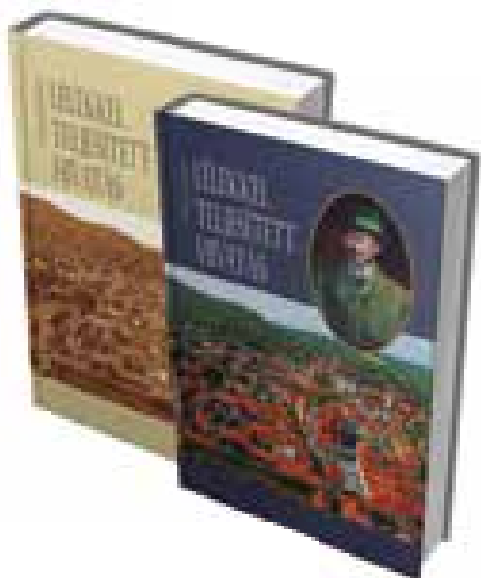

VÁROSNÉZÉSEEN VOLT A KALANDVÁGYÓ TUKÁN

A Pálmaházban, pontosabban az America Tropicana bemutatóhely nagycsarnokában lakik Tuki, a fehértorkú tukán (*Ramphastos tucanus*). De nem ám valami röpdében, hanem teljesen szabadon szárnyalhat a hatalmas üvegépület nagycsarnokában, így lényegében a közönséggel egy térben tartózkodik. Következésképp elvileg ki is tudna jutni azon az ajtón, amelyen át a látogatók a Pálmaházba bemehetnek. Ez viszont egy dupla ajtó, s bár előfordul, hogy mindkét ajtót nyitva hagyják, az elmúlt több mint egy évtizedben e gyakorlat még soha nem jelentett gondot. Július 9-én, egy csütörtöki nap délutánján azonban Tuki megtalálhatta a kijáratot, másnap ugyanis a gondozók arra lettek figyelmesek, hogy a madár nem ott van, ahol lennie kellene, hanem a környező fákon, valamint a szomszédos állatházak tetején. Természetesen azonnal megkezdték a madár befogását. Ám egy ilyen minden hájjal megkent, kalandvágyó szárnyas esetében ez egyáltalán nem könnyű feladat, kivált nem az egy olyan röpképtelen kétlábúnak, mint a *Homo sapiens*. Ráadásul Tuki az idő múlásával egyre kíváncsibb lett, s bár minduntalan visszatért a kert területére, többször is átrándult a Dózsa György út túloldalára, a terézvárosi házak közé. Hol a közeli autósónál tűnt fel, hol a Szondi utca 104.-ben, hol a Szondi utca és a Dózsa György út sarkán álló Ibis Hotelnél. A követségi negyed egy részét is fölfedezte. Az állatkerti befogócsapat persze több alkalommal is igyekezett kézre keríteni. Hangszórón lejátszott tukánhanggal csalogatták, illetve célzott lövéseket adtak le rá az e célra kifejlesztett altatópuskából.

A szökevény tukánt végül hétfőn sikerült befogni. Reggel tudniillik a Pálmaház melletti Ausztrálház oldalánál jelent meg, ahol végül az egyik állatkerti munkatárnak sikerült fűvócsővel belőnie. A bódult madarat már könnyűszerrel nyakon lehetett csípni. Tuki egyelőre egy elkülönített röpdében van, később azonban visszakerül a pálmaházi nagycsarnokba. A bejárati ajtókra várhatóan egy olyan függönyt kell majd felrakni, amely megakadályozza, hogy ismét kereket oldjon, ha az ajtók nyitva maradnak.

LÉLEKSEL TELJESÍTETT HIVATÁS

Chernel István életéről nemrég cikket jelentettünk meg lapunkban (*Állatvilág*, 2015/3.). Aki azonban többet szeretne tudni egyik legkiválóbb természettudósunk életéről, annak figyelmébe ajánljuk a *Lélekkel teljesített hivatás* című kétkötetes, monumentális munkát. A könyv szerzője-szerkesztője, Faragó Sándor, a Nyugat-magyarországi Egyetem rektora hatalmas munkát végzett, amikor két vastag kötetben feldolgozta és kiegészítette Chernel naplóját. Az első kötet magát a naplót tartalmazza, míg a második rendszerezi, és sok érdekességgel ki is egészíti azt. Itt kerül bemutatásra a kalandos életút, az ornitológusi pálya, vagy épp Chernelnek a kultúrában betöltött szerepe.

A *Naplóban* olyan híres nevek sorakoznak, mint Széchenyi Béla, Almásy László vagy Herman Ottó. Chernel valamennyiüknek jó barátja volt. Első kézből kapunk képet az I. világháború pokláról is, éppúgy, mint a történelem többi nagy eseményéről. Bepillantást nyerhetünk a száz évvel ezelőtti Magyarország vadászati szokásaiba, a madármegfigyelések lehetőségeibe, az állatvédelem és a madárvédelem akkori állásába és még számos izgalmas kérdésbe.

(Faragó Sándor: *Lélekkel teljesített hivatás I-II.*, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 2015, egybekel mellett beszerezhető: www.bukikonyv.hu)

HERMAN OTTÓ NYARALÓJA

A tikkasztó nyári hónapok után elérkezett a középhegységi túrák időszaka. Soros ajánlónk ezúttal a Bükk kapujára mutat, a Herman Ottó Emlékházra. A természettudós egykori kis „villájában”, nyaralójában 1964-ben nyílt az első kiállítás. Ma a felújított épületben Herman Ottó személyes, tárgyi környezetét, illetve munkásságát ismerhetjük meg. Az installációk elsősorban nagy tudósunknak az ornitológia, a pókfaunisztika, a halászat és a néprajz területén elért eredményeit elevenítik föl. Mivel a polihisztor nyaralója hazánk egyik legfestőibb környezetében, Lillafüreden bújik meg, akár többnapos program keretében is felkereshetjük. Elég csak a közvetlen környezetében található látványosságokra utalni: Anna- és Szent István-barlang, Hámori-tó, Kisvasút és a Garadna-patak mentén található őskohó, illetve pisztrángtelep, másik irányban pedig ott a barlangfürdő – és persze maga a Bükk!

(Nyitva: november 1-jéig, szerda–vasárnap, 10–17.30-ig)

Következő lapszámunkat október 29-től keresse az újságárusoknál!

állatvilág

FÁNK–MTTM ÁLLATVILÁG – KÉTHAVI ISMERETTERJESZTŐ MAGAZIN

Megjelenik a Magyar Természettudományi Múzeum támogatásával és a Fővárosi Állat- és Növénykert közreműködésével.

Főszerkesztő: Kovács Zsolt • **Tudományos tanácsadók:** Prof. Dr. Persányi Miklós, Dr. Korsós Zoltán, Dr. Csorba Gábor,

Dr. Dulai Alfréd, Hanga Zoltán, Dr. Sós Endre • **Szerkesztőségi munkatárs:** Kovács Gyula • **Telefon:** +36-20 453-2016 • **E-mail:** info@allatvilagmagazin.hu •

Web: www.allatvilagmagazin.hu • **Kiadó:** EX-BB Kiadói Kft. • **E-mail:** kiado@ex-bb.hu • **Web:** www.ex-bb.hu • **Felelős kiadó:** Simonits Erzsébet ügyvezető

• **Nyomdaipari előkészítés:** Restyánszki Design Stúdió • **Nyomda:** Pharma Press Nyomdaipari Kft., Budapest • **Terjesztés gondozása:** Hírvilág Press Kft. •

Telefon: +36-1 411-0491 • **E-mail:** hirvilag.press@hirvilagpress.com • **Web:** www.hirvilagpress.com • **Árusításban terjeszti:** Lapker Zrt. országos hálózata,

a Magyar Posta Zrt. és egyéb alternatív terjesztők • **Előfizetésben terjeszti:** Magyar Posta Zrt. Hírlap Igazgatóság (postacím: 1900 Budapest), Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint megrendelhető e-mailben a hirlapelofizetes@posta.hu címen és telefonon a 06-80 444-444-es számon.

Előfizetési díj 1 évre (6 lapszám): 2.490 Ft

ISSN: 2064-5171

A kiadvány megjelenését támogatja a Nemzeti Kulturális Alap.

nka

HOLNEMVOLT PARK

AHOL A
VIDÁMPARK
VOLT

OLESÓ ÁRAK

ÁLLATSIMOGATÓK, FLAMINGÓK, HULLÁMVASÚT,
KALANDPÁLYA, TEVÉK, KÖRHINTÁK, STRUCCOK,
MANÓPALVA, VADMALACOK, ÖTVESZTŐK, SZARVASOK,
MAIORSÁG, SZÖRNYECSKÉK, PAPAGÁIPARÁDE, BÁBSZÍNHÁZ,
BARLANGVASÚTAK, LACIKONYHA, KERTYENDÉGLŐ

JÁTÉKOS ÁLLATOK, ÁLLATI JÁTÉKOK

WWW.HOLNEMVOLTPIRK.HU